

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ**

Кафедра публічного управління та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь - «Магістр»

**на тему: Державне регулювання розвитку аграрного сектора
економіки**

Виконала:

студентка спеціальності
281 «Публічне управління та адміністрування»
ОП «Публічне управління та адміністрування»

Іваній Ольга Миколаївна

Керівник:

Бричко Аліна Михайлівна

к.е.н., доцент

кафедри публічного управління та адміністрування

Рецензент:

Коблянська Інна Ігорівна

к.е.н., доцент

кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування
Сумського державного університету

Суми - 2024

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	Економіки і менеджменту
Кафедра	Публічного управління та адміністрування
Освітній ступінь	«Магістр»
Спеціальність	281 «Публічне управління та адміністрування» ОП «Публічне управління та адміністрування»

Затверджую:

Завідувач кафедри д.е.н., професор
О.П. Славкова

202 3 р.

«_____» _____

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**Іваній Ольга Миколаївна****1. Тема роботи:** Державне регулювання розвитку аграрного сектора економіки**2. База практичного дослідження:**Аграрний сектор економікикерівник роботи Бричко Аліна Михайлівна, к.е.н., доцентзатверджена наказом по університету від«11» січня 2023 р. № 66-н**3. Строк подання студентом закінченого проекту (роботи)** «06» березня 2024 р.**4. Вихідні дані до проекту (роботи):**нормативно-законодавчі акти України, навчально-методичні посібники, монографії, підручники за тематикою дослідження, наукові публікації, статистична інформація за 2019-2022 роки**5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):**

- розглянути теоретико-методологічні основи державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки;
- здійснити оцінку результатів державного регулювання аграрного сектору України;
- дослідити особливості реалізації механізмів державного регулювання аграрного сектору України;
- запропонувати концептуальні підходи до вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору;
- визначити напрямки удосконалення регулювання аграрного сектору на засадах програмно-цільового методу;
- сформулювати комплексний механізм державного регулювання процесів розміщення аграрного виробництва.

6. Дата видачі завдання: «12» грудня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1	Визначення об'єкту, предмету дослідження, формулювання мети та задач кваліфікаційної роботи, складання плану	Листопад-грудень 2022	
2	Підбір та вивчення літературних джерел, законодавчої та нормативної бази	Січень 2023	
3	Узагальнення теоретичного матеріалу з обраної теми дослідження та представлення чорнового варіанту першого розділу кваліфікаційної роботи	Лютий-квітень 2023	
4	Збір та обробка фактичного матеріалу, узагальнення аналізу застосування досліджуваного питання на підприємстві (переддипломна практика)	02-31 травня 2023	
5	Оформлення теоретичної частини кваліфікаційної роботи, узагальнення аналітичної частини, захист звіту по переддипломній практиці	Червень 2023	
6	Проектування напрямів вдосконалення досліджуваної проблеми	Липень-Серпень 2023	
7	Завершення проектної частини кваліфікаційної роботи та подання попереднього варіанту третього розділу керівнику	Вересень 2023	
8	Оновлення даних за 2019-2022 роки та доопрацювання аналітичного і проектного розділів кваліфікаційної роботи	Жовтень-листопад 2023	
9	Оформлення кваліфікаційної роботи, та її подання на попередній захист та рецензування	лютий 2024	
10	Перевірка кваліфікаційної роботи на автентичність (подання роботи для перевірки на плагіат на кафедрі, до відділу якості освіти)	01 березня 2024	
11	Подання закінченої роботи та документів до неї до деканату	06 березня 2024	
12	Захист кваліфікаційної роботи	19 березня 2024	

Студент

(підпис)

Ольга ІВАНІЙ

Керівник роботи

(підпис)

Аліна БРИЧКО

Перевірку на автентичність проведено

(підпис)

Надія БАРАНІК

Дипломна робота допущена до захисту

(підпис)

Маргарита
ЛИШЕНКО

АНОТАЦІЯ

Іваній О.М. Державне регулювання розвитку аграрного сектора економіки.

Магістерська робота зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», СНАУ, Суми-2024 р. – Рукопис.

У дослідженні запропоновано розв’язання актуальної проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення шляхів для підвищення ефективності механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки.

Державне регулювання аграрного сектору включає в себе вплив органів державної влади на виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції через впровадження регуляторних заходів фінансового та нефінансового характеру. Основною метою цього механізму є створення умов для сталого розвитку аграрного сектору, орієнтованого на організаційно-управлінські аспекти, а також економічний та правовий вплив. Державне регулювання організаційно-управлінського характеру повинно спрямовуватися на організацію діяльності як окремих сільськогосподарських товаровиробників, так і взаємовідносин між ними.

Основними цілями економічного механізму державного регулювання аграрного сектору є забезпечення населення конкурентоспроможною якісною сільськогосподарською продукцією, захист внутрішнього ринку від недоброякісної конкуренції, раціональне використання природничих, матеріальних та людських ресурсів, а також реалізація соціальних цілей держави. Правовий механізм регулює ключові сфери державного управління для стимулювання аграрного сектору, такі як регуляторна, бюджетна, кредитна, цінова та інші.

Висунуто науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів державного регулювання аграрного сектору України, які передбачають розробку заходів для створення раціональної системи такого регулювання. Запропонований комплекс методичних рекомендацій ґрунтується на погляді, що полягають не лише в забезпеченні збереження поточного рівня сільськогосподарського виробництва та його розвитку, але й у досягненні максимального економічного ефекту в умовах СОТ. Виконання цих методичних рекомендацій дозволить оперативно реагувати та своєчасно розробляти коригуючі заходи для підтримки виробництва аграрної продукції, а також сприятиме розвитку конкурентних переваг аграрного сектору.

Ключові слова: аграрний сектор, державне регулювання, механізм, управління, фінансування, роль держави, розвиток, завдання державного регулювання, удосконалення механізму.

SUMMARY

Ivaniy O.M. State regulation of the development of the agrarian sector of the economy.

Master's thesis in the specialty 281 «Public management and administration», SNAU, Sumy 2024 - Manuscript.

The research proposed a solution to the current problem, which consists in substantiating the theoretical foundations and developing practical recommendations for improving the ways to increase the efficiency of mechanisms of state regulation of the development of the agrarian sector of the economy.

State regulation of the agricultural sector includes the influence of state authorities on the production and sale of agricultural products through the implementation of regulatory measures of a financial and non-financial nature. The main goal of this mechanism is to create conditions for the sustainable development of the agricultural sector, focused on organizational and managerial aspects, as well as economic and legal influence. State regulation of an organizational and managerial nature should be aimed at organizing the activities of both individual agricultural producers and the relationships between them.

The main goals of the economic mechanism of state regulation of the agricultural sector are to provide the population with competitive, high-quality agricultural products, protect the domestic market from low-quality competition, rational use of natural, material and human resources, as well as the realization of the social goals of the state. The legal mechanism regulates key areas of state administration to stimulate the agricultural sector, such as regulatory, budgetary, credit, price, and others.

Scientific and practical recommendations have been put forward to improve the mechanisms of state regulation of the agricultural sector of Ukraine, which provide for the development of measures to create a rational system of such regulation. Implementation of these methodological recommendations will allow prompt response and timely development of corrective measures to support the production of agricultural products, as well as contribute to the development of competitive advantages of the agricultural sector.

Keywords: agricultural sector, state regulation, mechanism, management, financing, role of the state, development, task of state regulation, improvement of the mechanism.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ	
РОЗДІЛ 1 ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	10
ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДЕРЖАВНОГО	
РОЗДІЛ 2 РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	
2.1 Особливості реалізації механізмів державного регулювання аграрного сектору України	
2.2 Функціонування системи державного регулювання аграрного сектору економіки	
2.3 Досвід державного регулювання аграрного сектору в країнах з розвиненою економікою	
РОЗДІЛ 3 МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	
3.1 Удосконалення регулювання аграрного сектору на засадах програмно-цільового методу	
3.2 Поліпшення механізмів вдосконалення управління розвитком аграрного сектору економіки з урахуванням вимог міжнародних стандартів	
3.3 Формування комплексного механізму державного регулювання процесів розміщення аграрного виробництва	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТОК	

ВСТУП

Управління економічними процесами є однією з ключових функцій держави. Різні погляди на форми, види, методи та механізми державного впливу та оптимальне співвідношення між державним регулюванням і ринковою діяльністю можуть породжувати дискусії. Незважаючи на різні погляди на роль держави в економіці, важливо визнати її суттєву роль у розвитку аграрного сектору. Проведення державними органами реформ у сільському господарстві створює сприятливі умови для ефективного виробництва сільськогосподарської продукції. Потреба у переосмисленні функцій держави в аграрному секторі виникає з необхідності відмовитися від традиційних та малоефективних заходів, шукаючи нові можливості для розвитку. Це робить тему дослідження актуальною.

Дослідження з питань державного регулювання аграрним сектором провадили вчені з різних галузей, включаючи управління, економіку та право. Серед них варто відзначити вчених-управлінців, таких як О. М. Вольська [20], С.М. Домбровська [21], М.А. Латинін [22], Т.П. Паламарчук [23], економістів, таких як В. В. Галанець [24], Ж.В. Дерій [25], О.П. Зоря [15], В. І. Копитка [15], С. Ю. Соколюк [26] та інших. Ці наукові дослідження допомогли в оцінці проблем, пов'язаних із державним регулюванням аграрного сектору, і спрямували увагу на актуальні питання цієї області.

Однак, не зважаючи на ряд теоретико-методологічних досліджень, що стосуються державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки, ця проблематика вимагає додаткового наукового дослідження. Важливість пошуку раціональних шляхів для підвищення ефективності механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки підтверджує актуальність кваліфікаційної роботи.

Метою написання даної **роботи** є дослідження стану та пошук перспектив удосконалення державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки держави.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- розглянути теоретико-методологічні основи державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки;
- здійснити оцінку результатів державного регулювання аграрного сектору України;
- дослідити особливості реалізації механізмів державного регулювання аграрного сектору України;
- запропонувати концептуальні підходи до вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору;
- визначити напрямки удосконалення регулювання аграрного сектору на засадах програмно-цільового методу;
- сформувати комплексний механізм державного регулювання процесів розміщення аграрного виробництва.

Об'єктом дослідження виступає процес державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки.

Предметом дослідження є аспекти державного регулювання і організаційного забезпечення розвитку аграрного сектора економіки.

Методи дослідження. Методологічною та теоретичною основою для виконання цієї кваліфікаційної роботи є концептуальні положення, які визначає сучасна економічна теорія щодо державного регулювання. При вивченні теми використовувався логіко-діалектичний метод пізнання явищ і процесів, а також базові дослідження теорій публічного управління. Для обробки матеріалів використовувалися різні методи, зокрема монографічний, графічний, табличний, методи аналізу і синтезу, аналітичні угруповання статистичних даних, розрахунково-конструктивний та інші.

Наукова новизна отриманих результатів. Основний науковий результат кваліфікаційної роботи полягає у аналізі теоретичних положень, а також визначенні практичних шляхів щодо підвищення ефективності механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки.

Вдосконалено: рекомендації щодо покращення організаційної структури державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки.

Практичне значення результатів може слугувати основою для подальшого теоретичного, методологічного та практичного дослідження перспективних напрямів удосконалення підходів до формування державних механізмів розвитку аграрного сектора економіки в Україні. Результати дослідження підтверджені їх використанням у практичній діяльності організацій та установ.

Апробація матеріалів кваліфікаційної роботи. Результати дослідження, які містить кваліфікаційна робота магістра – це незалежні розробки та пропозиції автора. Дослідження удосконалення державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки, відображені у наукових працях, які мають відношення до даного дослідження.

Публікації. 1. Іваній О.М. Теоретичні основи розвитку механізмів державного регулювання аграрного сектору. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти»*, 22-23 березня 2023 р. Дубляни. 2023 – С.45-47

2. Іваній О.М. Удосконалення організаційно-економічного механізму стійкого розвитку аграрної сфери. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку" 27-28 квітня 2023 року. м. Херсон – м. Хмельницький. 2023 – С. 426-428*

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, який складає 50 найменувань, додатків. Основний текст розміщений на 68 сторінках комп'ютерного тексту, робота містить 3 таблиці, 8 рисунків, додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Аграрний сектор займає особливе місце в економіці кожної країни. Важливо враховувати соціальні, екологічні та економічні аспекти розвитку аграрної промисловості для досягнення мети кращого функціонування галузі.

Аграрний сектор у сучасному стані економічних змін забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни та становить значну частину національного доходу та фонду споживання населення. Крім того, аграрний сектор є однією з основних галузей, що складають бюджет національної економіки та сприяє розвитку інших галузей, які забезпечують виробництво знаряддями праці та займають значне місце у складі іноземної продукції. використання сільськогосподарської продукції як сировини, а також транспортні, торговельні та інші послуги. В аграрному секторі зосереджено близько третини виробничого капіталу, у народному господарстві працює чверть працюючих, воно виробляє понад 20% сукупних суспільних благ, третина і понад 70% національного доходу. зародилася революція роздрібної торгівлі [1].

Аграрний сектор України - важлива система національної економіки інтегрованих галузей, що забезпечують виробництво сільськогосподарської сировини і продовольства, їх заготовку, зберігання, переробку та реалізацію населенню. Основою аграрного сектора є сільське господарство. Аграрний сектор посідає особливе місце в національній економіці та відіграє важливу роль у створенні та забезпеченні продовольчої безпеки та національної економіки. Стрімкі зміни соціально-економічної та політичної ситуації на міжнародному просторі, напрями розвитку сільського господарства у світі та необхідність забезпечення продовольчої безпеки вимагають розгляду розвитку вітчизняного аграрного сектору, який є частиною економіки країни. стратегія. система. Зараз, коли аграрна

реформа шукає хороший механізм для розвитку агросектору, важливо вивчити регуляторний механізм влади.

Але сьогодні відсутнє чітке визначення поняття «механізм державного регулювання», яке пов'язане з розвитком аграрного сектора економіки України. У науковій літературі ця категорія трактується по-різному. Тому, на думку О. Ком'якова, систему контролю органів влади слід розглядати як сукупність організаційних методів, економічних та інструментів, за допомогою яких вони виконують інтегровані завдання щодо забезпечення безперервного функціонування та ефективності відповідної системи (уряду) удосконалення економічної діяльності" [2, с. 8]. Л. Дідківська та Л. Головка визначили механізм макроекономічного контролю змішаної ринкової економіки як систему макроекономічних регуляторів, що включає такі основні елементи: ринкові регулятори; державний вплив. управління бізнесом, кафедра соціальної співпраці [3, с. 21].

Важливо чіткіше визначити слово «система» стосовно розвитку аграрного сектору в Україні. Виходячи з вищесказаного, важливо визначити цей термін з наукової точки зору. Процес управління розвитком аграрного сектору на всіх рівнях досліджувався в багатьох наукових працях та практичних дослідженнях вітчизняних економістів у галузі сільськогосподарського виробництва. Проте в контексті сучасних реформ необхідно детально вивчити багато питань, пов'язаних із визначенням сутності, функцій, ролей, принципів і методів управління аграрним сектором, а також необхідно розробити теоретичний підхід і уточнити. клітина. Зміст механізму економічного розвитку аграрного сектору України.

У науковій літературі та практиці державного управління існують різні визначення категорії «процедура». Так, у довідниках пропонується кілька визначень цього терміна. Слово механізм походить від грецького слова «mechanē», що означає «зброя» або «машина». У першому визначенні це послідовність умов і процесів, які визначають будь-яку діяльність або річ; інший – це система або пристрій, що визначає порядок будь-якого типу операції. Тому, на думку Г. Атаманчука, механізм управління є важливою частиною системи управління, і саме

від факторів, що впливають на ситуацію, залежать результати функціонування об'єкта управління. Крім того, на думку цього автора, влада також може бути системою, якщо розглядати її як самостійну форму громадськості. Натомість Ф. Шамчалов розуміє державний устрій у широкому розумінні як механізм реальної реалізації державної влади і у вузькому – як особливий спосіб державного впливу на суспільство.

Регулювання аграрного сектора з організаційно-економічної точки зору повинно виконуватися через різні методи, такі як механізми ринкового впливу, урядове втручання та координація на міжнародному рівні (рисунк 1).

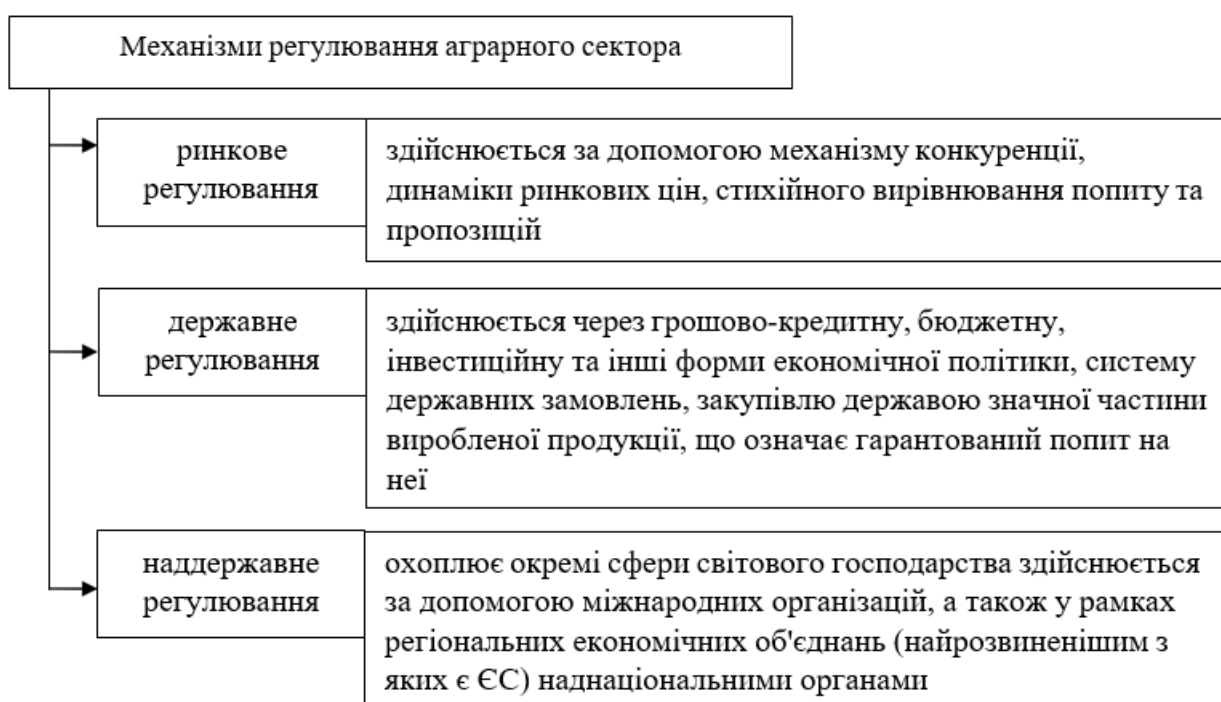

Рисунок 1.1 - Механізми регулювання аграрного сектора

Джерело: побудовано за даними [9]

За словами О. Ком'якова, щодо категорії «механізм державного управління» «її слід розглядати як сукупність економічних засобів та організаційних інструментів, за допомогою яких виконують комплексні завдання щодо забезпечення безперервного та ефективного функціонування організації. відповідні інституції про підвищення системної (державної) економічної діяльності Особливе значення для процесу розвитку в аграрному секторі має принцип регулювання Їх дотримання має на меті забезпечити уникнення індивідуалізму при взаємодії з

функціонуванням ринкової системи економічної системи регулювання, а також на користь учасників ринку для забезпечення їхніх інтересів.

У довідковій літературі «принцип» (лат. *princīpiūm* – основа, початок) визначається як переконання, точка зору, відправна точка будь-якої теорії чи доктрини. Основою державного контролю за розвитком аграрного сектора має бути принцип сталого та комплексного управління процесом аграрних змін, згідно з яким єдиним шляхом подолання відсталості та проблем аграрного сектора є надання статусу. Важливо організувати підготовку та реалізацію вже прийнятих законів та інших заходів, які мають першочергове значення для аграрної політики [4]. Основними принципами державного контролю за розвитком аграрного сектору можуть бути такі:

- пріоритети та захист сільського господарства. пріоритезація означає вибір найважливіших соціально-економічних проблем розвитку країни та доручення уряду зосередити зусилля на їх вирішенні, особливо визначення аграрного сектора як пріоритетного сектора економіки;

- порядок і комплексність. Процедурність означає, що державний вплив має бути системним, а комплексність – держава має використовувати всі засоби та інструменти для підтримки агросектору;

- передбачуваність і прозорість. Передбачуваність – це ступінь узгодженості регуляторних дій з цілями державної політики, що дозволяє суб'єкту господарювання планувати свої дії. З точки зору прозорості повна інформація про всі регуляторні дії, процедури їх здійснення та роботу організацій, що забезпечують їх виконання, має бути доступною та доступною;

- сталість і надійність. Відповідність означає узгодженість регуляторного акта з основними положеннями державної політики та іншими законами, затвердженими нормативними актами. Справедливість означає забезпечення рівності всіх суб'єктів господарської діяльності;

- прозорість та оперативність. Зрозуміло, що нормативно-правові акти мають бути простими за змістом і не містити нечітких тлумачень. Принцип ефективності полягає в аналізі можливих переваг впровадження регуляторного заходу;

-екологічна придатність, яка є екологічним виміром регуляторної політики уряду, тобто частиною державної регуляторної політики має стати стимулювання виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції [5].

Дотримуючись цих принципів, відкриваються нові можливості для розвитку аграрного сектору при запровадженні систем державного контролю промисловості.

Серед основних завдань державного контролю за розвитком аграрного сектору мають бути такі:

- визначити цілі, завдання та моделі розвитку. Цілі є стратегічним напрямком розвитку галузі та вказують на найближчі та пріоритетні цілі, які потребують особливої уваги. Завдання — це конкретні та вимірювані показники досягнення цілей.

Моделі розробляються та використовуються для досягнення конкретних цілей шляхом представлення характеристик досліджуваного економічного процесу.

- створити правила «гри». Встановлення «правил гри» означає формування аграрного політико-економічного контексту шляхом створення відповідної законодавчої та правової бази. Стабільність цих правил також дуже важлива. Тут, однак, виникає об'єктивне протиріччя між вимогами до стабільності правил «гри» і необхідністю їх удосконалення. Ця протидія дуже сильна в наш час, що ускладнює виконання функцій державного контролю з розвитком аграрного сектору [2].

- узгодження інтересів. Узгодження інтересів включає відносини між компаніями, секторами економіки та відносини між різними секторами, а також інтереси компаній, уряду та суспільства.

- стимулювати процес економічного розвитку. Стимулювання процесу економічного розвитку – це комплекс правових, організаційних, наукових та інших заходів, спрямованих на розвиток аграрного сектора на основі головного поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів країни. можливості в аграрному секторі. До них належать: налагодження інвестиційної діяльності в Україні шляхом створення сприятливих і рівних умов для інвестиційної діяльності, ефективні механізми захисту прав інвесторів, розвиток національного ринку капіталу,

правова база для розвитку ринку землі, кредитування житла, облігації. ринку. підтримувати розвиток ключових національних гравців; покращити державну підтримку, бюджет, податкові кредити, заощадження та технічні кредити; підтримувати розширення виробництва екологічно чистої продукції.

- контроль та аналіз промислового розвитку. Моніторинг та аналіз розвитку промисловості – це створення системи моніторингу, збирання, обробки, зберігання та аналізу показників розвитку промисловості з метою оцінки ефективності державної аграрної політики.

При формуванні завдань державного контролю за аграрним сектором, з огляду на якість стратегічного розвитку аграрної економіки та усунення системних проблем і негативних результатів, важливо приділити велику увагу визначенню цілей, завдань та прикладів їх реалізації. На цьому базуються накопичені роками тенденції вдосконалення аграрного сектора. Стратегічні цілі державного регулювання аграрного сектору мають бути спрямовані на:

- розроблення та затвердження нормативно-правової бази розвитку аграрного сектору;
- визначення цілей розвитку аграрного сектору з метою найкращого використання виробничих ресурсів;
- збалансувати пропозицію та загальний попит на продовольчому ринку;
- підтримання стабільності економічного становища галузі;
- розподіл доходів з метою усунення різниці в доходах сільськогосподарських товаровиробників;
- захист внутрішнього продовольчого ринку;
- забезпечувати та підтримувати безпечність харчових продуктів у країні.

Для досягнення поставлених цілей та ефективного їх вирішення уряд має визначити певні показники, які відповідають певним критеріям.

- розмірковувати про конкретні бажані результати, а не про засоби реалізації;
- володіти достатньою інформацією для підтримки розвитку певних заходів і показувати чіткий і реалістичний напрямок;
- мати кількісні показники для оцінки рівня своєї успішності;

- точки зростання мають бути геометричними, щоб прискорити економічне зростання;

- враховує наявні ресурси;

- встигає виконати поставлене завдання.

Вивчення нормативно-правових документів та наукової літератури дозволило дійти висновку, що державні програми повинні створювати умови для відкриття нових якісних переробних підприємств, конкуренції місцевих сільгоспвиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, створення підприємств із сільськогосподарського сектора. Уряд повинен керувати експортоорієнтованим, багатосистемним національним підприємством з елементами концентрації, кооперації та спеціалізації, справедливим ринком збуту вироблених в Україні товарів і продовольства, управлінням надлишками та нестачами сільськогосподарської продукції. на внутрішньому ринку шляхом державного втручання. Виходячи з цього, визначено основні цілі державного регулювання аграрного сектора.

- розвиток аграрного та переробного сектору;

- заміщення імпортованих товарів і забезпечення продовольчої безпеки в країні;

- підтримання рівноваги та балансу в сільському господарстві порівняно з іншими галузями місцевої економіки;

- надання державної допомоги виробникам на зовнішньому та внутрішньому ринку;

- підвищення рівня зайнятості в сільській місцевості.

Необхідною умовою ефективності системи державного контролю є дотримання принципів реалізації стратегічного розвитку аграрного сектору.

- захист національних інтересів;

- систематичний аналіз і контроль ефективності дій влади;

- збільшення інвестиційної та інноваційної спроможності;

- розвиток виробничої спеціалізації, кооперування, концентрації та концентрації;

- впровадження інноваційної технології виробництва та переробки сільськогосподарської продукції;
- збільшення експортної спроможності галузі;
- зелене сільськогосподарське виробництво та переробка рослин та охорона навколишнього середовища.

Дотримання встановлених стратегічних цілей, завдань і принципів виведе аграрний сектор на якісно новий рівень розвитку, забезпечить соціальний розвиток муніципалітету, покращить добробут усіх жителів країни та забезпечить продовольчу безпеку країни. Відповідно до сучасних законів основними напрямками державної підтримки сільського господарства країни є: забезпечення доступу сільськогосподарських товаровиробників до кредитних ресурсів; розвиток системи страхування сільськогосподарських ризиків; розвиток тваринництва; розвиток елітного насінництва; забезпечити виробництво продукції тваринництва; посів беззмінних насаджень та забезпечення їх утримання; забезпечення модернізації інвестиційної власності сільськогосподарських товаровиробників; безпечні заходи щодо підвищення родючості ґрунтів; забезпечити сталий розвиток сільських територій; надання консультативної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, навчання та навчання працівників; інформують про реалізацію аграрної політики уряду [6].

Вищезазначені цілі, обов'язки та доручення органів державного контролю аграрного сектора є основою для вирішення проблеми збереження та примноження ресурсного потенціалу аграрного сектора. Для цього використовується системний метод державного контролю, спрямований на найкраще використання наявних ресурсів. Тому в сучасній ситуації актуальним є ресурсне виділення механізму державного контролю аграрного сектору, оскільки механізм контролю стану аграрної економіки не може ефективно функціонувати за відсутності чи нестачі ресурсів.

На нашу думку, механізм державного контролю аграрного сектору економіки – це спосіб функціонування контролюючого органу, що ґрунтується на основних завданнях і принципах, які за допомогою форм, методів та інструментів

забезпечують добрі результати. система державного контролю для досягнення конкретних цілей і вирішення конфліктів. При цьому економічні функції уряду визначають напрям, завдання та цілі його діяльності, а механізм державного контролю - спосіб їх здійснення. На нашу думку, до основних завдань органів державного управління розвитком аграрного сектору слід віднести: визначення цілей, завдань, моделей розвитку, формування законів для господарських відносин, ведення аграрного бізнесу, контроль та контроль за дотриманням економічних інтересів. Інструменти стимулювання та контролю економічних процесів.

Тому дієвий механізм державного контролю має бути спрямований на збереження та розвиток земельних, технічних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів аграрного сектору. Наявність цих ресурсів є основною умовою створення ефективної системи і водночас елементів державного контролю.

Основними елементами системи громадського контролю, які створюють цілісний підхід до вирішення даної проблеми, є: економічні, правові, організаційні, адміністративні та державні заходи, які прямо чи опосередковано впливають і заохочують учасників господарювання (субсидії, субсидії, пільги) або обмеження (ліцензія, штраф, заборона) пошкодження.

Україна обрала шлях масштабних ринкових реформ. Тому всі державні заходи щодо модернізації аграрного сектору мають розглядатися та здійснюватися відповідно до основних принципів ринкової економіки: «Ринок є одним із найбільших досягнень людської цивілізації. Він витримав випробування часом і продемонстрував свою велику життєздатність, що підтверджується світовим досвідом. Є підстави стверджувати, що в сучасній історії немає жодного прикладу високорозвиненої, гнучкої та ефективної економіки без ринку. Недоліки зазначеної ринкової системи можна лише компенсувати спеціальними економічними системами уряду та участю в управлінні державною допомогою в аграрному секторі.

Державний контроль та підтримка розвитку аграрного сектору має здійснюватися за допомогою таких заходів, як контроль цінової політики, підтримка доходів сільськогосподарських товаровиробників, стимулювання та

збереження матеріальної зацікавленості виробників у збільшенні виробництва якісної продукції промислового конкурсу за рахунок державного бюджету.

Таким чином, аграрний сектор займає особливе місце в ринковій ситуації, тому потребує державної підтримки. Сільське господарство, відстаючи в розвитку продуктивних сил, повільніше за інші пристосовується до змін економічних умов і техніки. Виходячи з цих умов, більшість країн з ринковою економікою мають розвинену систему державного регулювання. Сутністю аграрної політики уряду в умовах розвитку ринкових відносин є: земельна реформа; розвиток різних форм власності та господарювання на землі; покінчити з жорстким керівництвом адміністрації та уряду в аграрному секторі; підтримувати розвиток економічної конкурентоспроможності; поступова відмова від обов'язкових державних замовлень на виробництво та розподіл сільськогосподарської продукції; розроблення та реалізація цільових програм розвитку виробничої та соціальної інфраструктури на селі за фінансової підтримки держави.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ2.1 Особливості реалізації механізмів державного регулювання
аграрного сектору України

У 2022 році відзначилося значними труднощами, що перевищили важкі обставини попередніх чотирьох років, призводячи до серйозних втрат у практично всіх галузях української економіки, включаючи сільське господарство. У 2022 році ВВП України склав 5191,00 млрд. грн. (або еквівалентно 159,12 млрд. дол. США за обмінним курсом). Державна служба статистики України надала повну інформацію за чотири квартали цього року щодо валового внутрішнього продукту (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 - Динаміка ВВП України за 2020-2022 рр.

Рік	Квартал	ВВП, млн грн	Зміна до попереднього року, %	ВВП, млн дол. США
2020	1 кв. 2020	858415	-0,9	34275
	2 кв. 2020	879921	-11,0	32692
	3 кв. 2020	1173113	-3,3	42498
	4 кв. 2020	1310577	-0,1	46362
	за рік	4222026		155827
2021	1 кв. 2021	1019715	-2,3	36462
	2 кв. 2021	1182310	6,2	43047
	3 кв. 2021	1512884	2,9	56222
	4 кв. 2021	1735940	6,3	65070
	за рік	5450849		200801
2022	1 кв. 2022	1089691	-14,9	38168
	2 кв. 2022	1026916	-36,9	35102
	3 кв. 2022	1449196	-30,6	41411
	4 кв. 2022	1625225	-31,4	44443
	за рік	5191028		159124
Відношення 2022 до 2020 рр.		123,0		102,1

Джерело: розраховано за даними [10]

У 2022 році український ВВП в номінальному вираженні зменшився на 259,821 млрд. грн. або 5,0% у порівнянні з попереднім роком. Важливо відзначити, що ці результати виявилися відчутно кращими, ніж очікувалося. Доларовий еквівалент ВВП зменшився на 20,8%, складаючи 41,68 млрд. дол. США, що становить зниження на 26,2%.

Роль аграрної галузі в сформуванні валового внутрішнього продукту України є значущою. У таблиці 2.2 розглянемо внесок аграрного сектора у формування загального ВВП країни.

Таблиця 2.2 - Вклад аграрного сектора у ВВП України за 2020-2022 рр.

Рік	Період /од. вим.	ВВП України, млн грн	ВВП аграрного сектора, млн грн	Питома вага аграрного сектора у ВВП України, %
2020	1 кв.	858415	23999	2,8
	2 кв.	879921	30061	3,4
	3 кв.	1173113	163145	13,9
	4 кв.	1310577	175872	13,4
	за рік	4222026	393077	9,3
2021	1 кв.	1019715	29152	2,9
	2 кв.	1182310	34052	2,9
	3 кв.	1512884	228323	15,1
	4 кв.	1735940	310840	17,9
	за рік	5450849	602367	11,1
2022	1 кв.	1089691	28801	2,6
	2 кв.	1026916	26987	2,6
	3 кв.	1449196	167320	11,5
	4 кв.	1625225	203709	12,5
	за рік	5191028	426817	8,2
Зміна 2022 р. до 2021 р.	+, -	-259821	-175550	-2,8
	у %	-4,8	-29,1	-
Зміна 2022 р. до 2019 р.	+, -	1213830	70254	-0,7
	у %	30,5	19,7	-

Джерело: розраховано за даними [10]

У 2022 році валовий внутрішній продукт аграрного сектора склав 426,82 млрд. грн. у номінальному вираженні, що є зменшенням на 175,55 млрд. грн. або 29,1% у порівнянні з попереднім роком. В порівнянні з 2019 роком ця цифра зросла на 1,213,830 млрд. грн. або 30,5%.

Питома вага ВВП аграрного сектору у загальнонаціональному ВВП на кінець 2022 року становить 8,2%, що є менше на 2,8% відносно 2021 року та менше на 0,7% в порівнянні з 2019 роком.

Аграрний сектор став об'єктом численних випробувань через воєнні конфлікти та окупацію, що включає зменшення посівних площ, наявність мін на полях звільнених територій, дефіцит палива та великий приріст логістичних витрат. Спершу негативний вплив відчутно відбувався через пандемію COVID-19, а нині наслідки воєнних дій допомагає зменшити фінансова підтримка як від уряду України, так і від міжнародних партнерів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 - Фінансова підтримка аграрного сектора економіки за 2020-2022 рр.

Показник	Роки			Зміна 2022 р. до 2021 р.	
	2020	2021	2022	+, -	у %
Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників, млн.грн.	3965,8	4662,4	1646,5	-3015,9	-64,7
Надання кредитів фермерським господарствам, млн. грн.	65,6	50	118,9	68,9	137,8
разом, млн. грн.	4031,4	4712,4	1765,4	-2947	-62,5
Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників. %	98,4	98,9	93,3	-5,7	
Надання кредитів фермерським господарствам, %	1,6	1,1	6,7	5,7	
Разом, %	100,0	100,0	100,0	0	

Джерело: розраховано за даними [11]

У 2022 році фінансова підтримка аграрного сектору становила 1765,4 млн. грн., що виявилось менше на 2 947 млн. грн. або 62,5% порівняно з 2021 роком. Згідно з запланованим бюджетом [12], державна фінансова підтримка для аграріїв на 2023 рік складе 1,56 млрд. грн., а також Світовий банк надасть аграріям ще 432 млн. дол. США.

Розглянемо основні ризики, що виникають у функціонуванні аграрного сектору економіки України у 2022 році, враховуючи повномасштабний вплив війни на нашій території. За даними таблиці 2.4, значна частина сільськогосподарських земель, зокрема частини Херсонської, Запорізької, Луганської і Донецької

областей, фактично стала несприятливою для сільськогосподарської діяльності через окупацію, постійні обстріли та можливість мінування. Загальна посівна площа в порівнянні з 2021 роком скоротилася на 20%.

Таблиця 2.4 - Основні ризики для функціонування аграрного сектору економіки України у 2022-2023 рр.

Показник	Значний ризик	Середній ризик	Незначний ризик
Втрата потенціалу виробничих ресурсів у сільському господарстві.	+		
Зменшилися обсяги внесення добрив та засобів захисту рослин		+	
Згубний вплив на сільськогосподарські угіддя на територіях, де велися активні бойові дії	+		
Погіршилася забезпеченість аграрних підприємств технікою			+
Вихід окремих сільгоспвиробників з аграрного бізнесу		+	
Зміна спеціалізації окремих сільгоспвиробників через значні економічні втрати			+
Втрата відчутної частини об'єктів інфраструктури первинної переробки і зберігання с.г. продукції		+	
Ускладнення логістики			+

Джерело: побудовано автором на основі [13]

Зменшення обсягів внесення добрив та захисних засобів негативно вплине на урожайність сільськогосподарських культур і погіршить якісний стан земель. Порівнюючи 2022 рік із 2021 роком, внутрішнє споживання азотних добрив впало на 40-55%, з 4,8 млн. т до 2–3 млн. т. Бойові дії суттєво позначилися на сільськогосподарських угіддях, призводячи до того, що понад 30% земель стали зоною ризикового аграрного виробництва [13].

Аграрні підприємства стали рідше придбавати техніку, зокрема продажі комбайнів за 2022 рік в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року зменшилися у 2,7 рази, а тракторів - більше ніж у 2 рази. Це відбувається на тлі значних втрат техніки, яка була викрадена окупантами або пошкоджена в зоні бойових дій. За оцінками, протягом 2022 року ушкоджено близько 85 тисяч одиниць техніки та устаткування (що становить 11% від наявних до початку війни), які частково або повністю пошкоджені [13].

Внаслідок бойових дій частина працівників аграрних підприємств та фермерів не лише припинили економічну діяльність у сільському господарстві, а й були змушені залишити свої домівки. За даними [13], приблизно 150 тисяч фермерів і працівників аграрного сектору безпосередньо постраждали від війни і мігрували. Прогноз відновлення їхньої економічної діяльності на власних землях залишається невизначеним, що може призвести до виходу цих суб'єктів з аграрного бізнесу або змусить їх змінити спеціалізацію. Дрібні виробники, які вирощували сезонну продукцію і водночас відігравали важливу роль у створенні зайнятості та забезпеченні доходів сільського населення, опинилися в найбільш складному положенні.

Труднощі, пов'язані з інфраструктурою зберігання зерна, виявилися значними. Логістична інфраструктура, продовольчі склади та зерносховища були систематично знищені російськими окупантами, що спричинило ускладнення експортних поставок української аграрної продукції та суттєве зниження доходів агровиробників, а також ускладнило процес зберігання продукції аграріїв.

У 2022 році спостерігалось зменшення поголів'я тварин, посівної площі сільськогосподарських культур та валового виходу продукції сільського господарства. Незважаючи на значні ризики, основні досягнення державного регулювання аграрного сектору в Україні у 2022 році включають:

- Звільнення від оподаткування ввізним митом товарів, необхідних для якісного зберігання зернових та олійних культур, що призвело до зростання доходів аграрних підприємств.

- Спрощена процедура реєстрації сільськогосподарської техніки, зокрема тимчасова реєстрація сільгоспмашин зараз можлива винятково за місцем подання заяви власником техніки.

- Зміни до Земельного кодексу, які передбачають поновлення на один рік усіх земельних ділянок сільськогосподарського призначення, переданих в оренду.

- Затвердження програми "Безповоротні гранти на створення теплиць та садів" з бюджетом у 7 мільярдів гривень, включаючи підтримку ягідництва і виноградарства.

- У межах Державної програми "Доступні кредити 5-7-9%" понад 34,5 тис. аграріїв отримали кредити на суму 118,9 млн. грн. за 2022 рік.

- Запроваджений транспортний безвіз, що спростовує процедури отримання дозволів для експорту сільськогосподарської продукції через автомобільні пункти пропуску.

Таким чином, необхідність актуалізації механізмів державного регулювання аграрного сектору обумовлена прогнозами експертів [14] та умовами, що очікуються у діяльності аграрного сектору в 2023 році:

- У рослинництві передбачається зменшення посівної площі сільськогосподарських культур та валового збору, що може негативно позначитися на забезпеченні продукцією населення країни.

- В тваринництві відзначається складна ситуація, що ґрунтується на скороченні поголів'я тварин, зростанні витрат (оскільки воєнні події призвели до збільшення витрат на тваринництво на більше 60% домогосподарств) та відсутності фінансових ресурсів у аграрних підприємств.

- Прогнозується зменшення збуту сільськогосподарської продукції та зниження експортних поставок українського зерна за кордон.

У сучасних умовах аграрний сектор України, як базова галузь економіки, працює під впливом кризових та деструктивних факторів, що призвели до ряду проблем: втрата значної кількості сільськогосподарських угідь, скорочення трудових ресурсів у сільському господарстві, неможливість ефективного та розширеного відтворення виробничих фондів, інноваційна пасивність, зменшення обсягів інвестиційних ресурсів, підвищення індексу цін, руйнацію фінансово-кредитної системи та фрагментарну ефективність управлінських механізмів.

2.2 Функціонування системи державного регулювання аграрного сектору економіки

Формування ефективної системи державного регулювання аграрного сектору економіки передбачає кілька етапів. Початковим етапом цього процесу повинно

бути з'ясування того, які функції може та повинна виконувати держава в контексті ринкової економіки. Ринкова економіка є складною системою, яка розвивається за законами самоорганізації, специфічними для соціальних систем. Важливо враховувати вибіркочувливість економічних агентів до різних заходів державного впливу, враховуючи оцінку поточної ситуації. Для досягнення цілей розвитку необхідно визначити необхідний рівень державного регулювання, враховуючи бюджетні обмеження, та обрати пріоритетні напрямки впливу. Крім того, враховуючи стійкі функціональні зв'язки в ринковій системі, важливо визначити зони, де можна стимулювати механізми самоорганізації для досягнення значного ефекту від спільної дії незалежних елементів системи.

У даному випадку державне регулювання виступає як організуючий фактор, що систематично визначає параметри, які впливають на "точки зростання". Це можна порівняти з мультиплікаційним ефектом, де держава створює імпульси для розвитку не лише конкретних галузей, а й пов'язаних секторів, що розширює сукупний попит і загальну економічну активність. Державне регулювання аграрного сектору економіки представляє собою систему різноманітних важелів, економічних інструментів і стимулів, якими держава коригує розвиток цього сектору та підвищує ефективність його інституційних компонентів, зокрема з метою забезпечення продовольчої безпеки країни.

Підвищення впливу держави на економічний розвиток можливе лише при удосконаленні системи державного регулювання. Це стане можливим через створення ефективного аграрного ринку, що сприятиме успішному вирішенню проблем динаміки сільського господарства.

На сьогоднішній день аграрний сектор потребує ефективного поєднання державного контролю та ринкових механізмів. Виникає необхідність розробки теорії та удосконалення практики впливу держави на макро- і мікроекономічні процеси в аграрному секторі та його пов'язаних галузях. Це підтверджується застосуванням різних методів регулювання формування та розвитку аграрного сектору та регіональних ринків, які представлені на рисунку 2.1.

	Правова основа регулювання			
	Адміністративні методи регулювання			
	Встановлення порядку реєстрації й ліцензування аграрних підприємств	Регламентація діяльності аграрних підприємств	Стандартизація та сертифікація	
	Встановлення квот для зовнішньоекономічної діяльності	Державне замовлення на контракти	Адміністративні заборони й обмеження	
	Аграрний сектор економіки держави			
	Економічні методи регулювання аграрного сектору			
	Фінансово-кредитне регулювання	Податкове регулювання	Інвестиційне регулювання	
	Регулювання цін	Бюджетне регулювання	Регулювання розвитку регіональних ринків	
	Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження міністерств, відомств, комітетів, рішення місцевих адміністрацій			

Рисунок 2.1 - Методи регулювання аграрного сектору економіки

Джерело: сформовано автором на базі [9].

Розроблена модель формування раціональної системи державного регулювання аграрного сектору економіки об'єднує всі етапи аналізу, вибору регулюючих заходів, фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору. Ця модель служить єдиною системою для визначення напрямків, форм і методів державного регулювання. Вона також включає в себе проведення оцінки ефективності державного втручання в аграрний сектор, обґрунтування пріоритетних галузей і заходів державної підтримки. Основні аспекти цієї системи представлені у вигляді моделі.

Перший етап обґрунтування раціональної системи державного регулювання аграрного сектору економіки має на меті визначення фактичного стану справ в аграрному секторі країни чи регіону. Це включає в себе оцінку рівня розвитку сільських територій і ефективності регулюючих заходів. Також важливо встановити взаємозв'язок між виробництвом і різними методами регулювання, а також виявити споживчі уподобання, що є вихідною інформацією для подальшої роботи на другому етапі.

Мета другої стадії полягає в обґрунтуванні концепції державного регулювання, здійсненні її реалізації на перспективу та створенні умов для ефективного функціонування та розвитку аграрного сектору.

Мета третьої стадії включає виявлення джерел фінансування, використання можливостей залучення додаткових коштів та обґрунтування параметрів витрат бюджетів на розвиток аграрного сектору.

Подана модель відображає п'ять блоків, які відповідають послідовності аналізу, вибору заходів державного регулювання, фінансового забезпечення. У процесі аналізу важливо розглядати основні тенденції та проблеми галузі, здійснюючи комплексне дослідження всіх аспектів розвитку і причинних залежностей. Оцінка причинного зв'язку в аграрному секторі повинна бути спрямована на визначення рівня державного впливу. Рекомендується оцінити рівень розвитку сільського господарства та споживання продуктів харчування відповідно до прийнятих критеріїв і стандартів, переосмислити стратегії розвитку галузей спеціалізації, визначити оптимальні взаємозв'язки між ними та оцінити рівень ресурсів у сферах техніки, технологій, фінансів і кадрів, порівняти їх з потребами перспективного розвитку.

Аналіз включає наступні етапи:

1. Оцінка попиту:

- Визначення потреб населення у життєво важливих продуктах харчування.
- Розрахунок обсягу продовольства, необхідного для забезпечення продовольчої безпеки населення в фізичному аспекті.
- Проведення розрахунків для різних варіантів: в залежності від асортименту, запропонованого державними органами, та відповідно до прийнятих норм споживання продуктів харчування.
- Врахування орієнтованих на реальну купівельну спроможність населення норм споживання.
- Визначення економічно обумовленого попиту та потенційного попиту на продовольство відповідно до прийнятих норм споживання.

- Включення переліку життєво важливих продуктів харчування в мінімальний (базовий) варіант, який враховує мінімальні фізіологічні потреби людини.

2. Оцінка пропозиції продовольства:

- Визначення можливостей виробництва необхідних продуктів харчування за рахунок власних ресурсів, включаючи виробничі та природно-кліматичні.

- Розгляд пропозиції продовольства в кількох варіантах.

- Оцінка оптимальної структури сільськогосподарського виробництва з урахуванням природно-кліматичних умов країни.

3. Оцінка рівня самозабезпеченості країни продовольством ґрунтується на аналізі балансу між обсягами виробництва та споживання продуктів, а також на об'єктивно обумовленому розмірі дефіциту продовольства [21]. Основна мета цього етапу полягає в порівнянні отриманих результатів із оцінками попиту та пропозиції продовольства, розглядаючи кілька варіантів.

Під час даного етапу необхідно також проаналізувати можливість фінансування імпорту необхідних продуктів у випадку, якщо рівень самозабезпеченості недостатній. Оскільки головним джерелом для оплати агропродовольчого імпорту повинні бути кошти, здобуті через експорт цієї продукції, важливо детально вивчити динаміку та структуру імпорту та експорту продовольства в країні. Зокрема, необхідно оцінити ситуацію з точки зору продовольчої безпеки.

4. Виявлення проблем:

- Ідентифікація труднощів, які перешкоджають повній реалізації можливостей аграрного сектору.

- Класифікація виявлених проблем для визначення їхнього значення на даному етапі.

- Залучення експертів до процесу аналізу, обговорення їхніх думок та врахування їхніх поглядів у виявленні проблем. Результати експертного опитування обробляються спеціальними процедурами.

5. Інтегральна оцінка продовольчої забезпеченості:

- Визначення рівня продовольчої безпеки країни через інтегральний підхід.
- Врахування чинників, які визначають рівень і динаміку продовольчої забезпеченості.
- Аналіз впливу заходів державного регулювання на аграрний сектор.
- Застосування методу інтегральної оцінки, що враховує різні аспекти стану аграрного сектору та ефективність його регулювання.
- Здійснення оцінки рівня продовольчої безпеки як важливого критерію для формування майбутніх заходів державної підтримки аграрного сектору.

Після завершення попередньої роботи розпочинається основна фаза формування пакету заходів державного регулювання. Загальна структура цих заходів може бути організована за наступними категоріями [23]: заходи, спрямовані на підтримку аграрного виробництва, зокрема цін і доходів виробників; заходи, спрямовані на підтримку попиту на продовольчому ринку; заходи, спрямовані на підтримку та розвиток інфраструктури продовольчого ринку.

Конкретний склад заходів або програм, що реалізуються державними органами, залежить від різноманітних факторів, таких як структура поточних та перспективних програм уряду, галузева структура аграрного сектору та розмір асигнувань з державного бюджету для регулювання аграрного сектору. Тому розробка конкретних програм повинна враховувати поточний стан на продовольчому ринку та рівень продовольчої безпеки.

У найближчій перспективі головним напрямком державного регулювання повинна бути стабілізація цінової ситуації та впровадження механізмів формування цін на основні види сільськогосподарської продукції, ґрунтуючись на індикативних цінах. Також важливими завданнями є оптимізація цінових відносин між галузями, сприяючи активізації виробництва, залученню інвестицій та впровадженню інновацій в аграрному секторі. До інших пріоритетів входить розвиток системи кредитування для забезпечення доступності короткострокових та інвестиційних кредитів для більшості сільгосптоваровиробників.

Окремими напрямками державної діяльності є створення спеціалізованих виробничих зон для основних видів сільгосппродукції, розвиток інфраструктури

аграрного ринку та вдосконалення системи закупівель продукції для державних потреб. Особлива увага приділяється раціоналізації співвідношення між експортом та імпортом сільськогосподарської продукції та продовольства з метою забезпечення позитивного сальдо у зовнішній торгівлі. Одним із пріоритетів є підвищення ефективності регулюючих впливів держави та відновлення продовольчої безпеки країни.

Отже, при виборі конкретних методів і форм регулюючого впливу держави на розвиток аграрного сектору пропонуємо дотримуватися наступних принципів: всі дії з регулювання повинні бути вжиті лише тоді, коли потенційні вигоди перевищують потенційні витрати. З серед альтернативних методів вибираються ті, які спроможні максимізувати чисту вигоду як для аграріїв, так і для всього суспільства. Особлива увага повинна бути приділена відродженню сільських традицій, створенню мотиваційних механізмів розвитку, що адаптовані до сучасної аграрної ситуації, і, передусім, створенню мотиваційного середовища для сталого сільського розвитку.

У свою чергу, державне регулювання аграрного сектору економіки вимагає системної оцінки, яка охоплює не лише його здійснення, але й ефективність. Це важливо для узагальнення результатів діяльності держави та суб'єктів господарювання, виявлення недоліків, невирішених питань та нових проблем, які потребують вирішення в майбутньому. Оцінка спрямована на пошук шляхів удосконалення механізму державного регулювання.

Аграрний сектор економіки є складною соціально-економічною системою з ієрархічною структурою та розподілом на території, що призводить до різноманітних проявів у функціонуванні та регулюванні. Ефективність його роботи може бути виміряна за різними параметрами, що об'єднують загальні та часткові показники. Головною метою аграрного сектору є забезпечення населення країни достатньою кількістю продовольства, яке відповідає визначеним стандартам якості та доступним цінам. Для досягнення цієї мети важливо оцінювати виробництво продукції в порівнянні з потребами та наявним попитом.

Заходи державного регулювання аграрного сектору спрямовані на вирішення проблем у механізмах ринкової економіки. Загальна мета полягає в поліпшенні економічних та соціальних показників аграрного сектору, а її конкретизація визначається завданнями, орієнтованими на конкретні напрями діяльності та рівні управління. Враховуючи різноманіття ефективності державного регулювання аграрного сектору економіки, можна проводити численні оцінки за різними параметрами, такими як економічна, соціальна, національна, корпоративна і інші (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 - Види ефективності державного регулювання аграрного сектору економіки

Види ефективності державного регулювання аграрного сектору економіки	
За змістом:	За рівнем ієрархії:
<i>політична</i>, яка полягає в підтримці існуючого суспільного ладу; <i>економічна</i>, пов'язана з раціоналізацією виробництва, поліпшенням використання ресурсів, забезпеченням рентабельності виробництва; <i>соціальна</i>, спрямована на поліпшення умов, підвищення рівня життя населення та розвиток сільських територій; <i>екологічна</i>, що відображає зусилля по збереженню навколишнього середовища та зменшення негативного його впливу на всі сторони життя суспільства; <i>технологічна</i>, забезпечує якість праці, конкурентоспроможність продукції в результаті досягнення	<i>національна</i>, що виражається в ефекті аграрної політики та державного регулювання для всього суспільства і аграрного сектору в цілому; <i>регіональна</i>, що показує ефективність державної політики для окремих регіонів, економічних районів, агропромислових зон тощо; <i>галузева</i>, пов'язана з поліпшенням соціально-економічного становища галузей аграрного сектору тощо; <i>корпоративна</i>, що відображає результативність політики для окремих виробників, їх об'єднань, груп і населення з різними інтересами.

Джерело: побудовано автором на основі [23]

Ефективність окремих заходів також оцінюється з урахуванням різниці в часі і на територіальному рівні. Критерієм оцінки завжди є ступінь досягнення визначених цілей. Серед різних видів ефективності важливе місце приділяється економічній, оскільки від її рівня залежать фінансові ресурси для сільськогосподарського виробництва, соціальної сфери та збереження довкілля [6].

Якщо оцінки різних видів ефективності суперечливі, наприклад, політична ефективність досягнута, а соціальна і екологічна - ні, можна враховувати всі види ефективності, використовуючи систему часткових і загальних оцінок. Важливо віддавати перевагу загальній оцінці ефективності державного регулювання

аграрного сектору, з орієнтацією на основну мету. Якщо окремі аспекти ефективності свідчать про погіршення, а інші - покращення, таке регулювання може бути визнано неефективним.

При оцінці ефективності державного регулювання аграрного сектору важливо отримати систему показників фактичних результатів. Ця система може бути складною і включати кількісні та якісні показники, правові норми, обсяги виділених коштів, зміни в аграрному секторі впливом регулювання та інше.

При розрахунку показників, їх рівня та комплексності важливо враховувати загальні підходи держави до перспектив розвитку та регулювання аграрного сектору, а також суспільні настрої. Показники ефективності характеризують ступінь досягнення цілей через порівняння фактичних результатів державного регулювання аграрного сектору з визначеними цілями.

Теорією і практикою державного регулювання визначені критичні рівні для ряду показників, що охоплюють економічні та соціальні аспекти індикаторів. Досягнення або перевищення цих рівнів може становити загрозу безпеці держави або викликати кризу. До таких показників відносяться частка власного та імпортного продовольства, кількість безробітних, мінімальний обсяг споживання продуктів харчування на людину в добу та інші. Ці показники використовуються для порівняння з фактично досягнутими рівнями.

Критерієм ефективності державного регулювання виступають узагальнюючі показники, які відображають кінцеві результати, такі як обсяг виробництва, прибуток, рентабельність, час і т. д., а також часткові показники використання окремих видів ресурсів, таких як праця, основні фонди, інвестиції. Показники прибутку і рентабельності є найбільш повними показниками, які характеризують кінцеві результати діяльності, і, відповідно, ефективність регулювання.

Розглядаються інші підходи до оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектору економіки, зокрема, використовується ресурсно-потенційний підхід. У цьому підході абсолютна ефективність регулювання визначається відношенням потенційних можливостей виробництва до фактичного їх використання. Відносна ефективність визначається як відношення повного

ефекту до витрат, зокрема рентабельності. Критерієм ефективності державного регулювання аграрного сектору економіки для всієї країни може бути рентабельність функціонування аграрного сектору.

Як було зазначено раніше, аграрний сектор представляє собою складну багатофункціональну систему, де конкурентоспроможність виявляється у взаємозв'язку його складових об'єктів (товар, галузь, виробництво, підприємство). Таким чином, оцінка здійснюється з позиції відтворювального процесу, де функції управління та організації підприємства підпорядковані основній меті - забезпеченню економічних умов розширеного відтворення та раціонального природокористування.

Конкурентоспроможність аграрного виробництва визначається як стратегічний напрямок функціонування сільськогосподарських підприємств, спрямований на досягнення ефективності виробництва та зміцнення конкурентних позицій на аграрному ринку. Зазначення переваги на ринку відображає ринкову складову конкурентоспроможності за допомогою показників, таких як собівартість, ціна, прибуток та рентабельність.

Критерій конкурентоспроможності є синтетичним показником, який відображає стан країни на світовому ринку. Основні показники визначення конкурентоспроможності на світових ринках включають обсяг ВВП на душу населення та рівень продовольчої безпеки.

Найважливішими чинниками підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору будь-якої країни є:

- реалізація цілеспрямованої політики державою;
- посилення ролі держави у розвитку та підтримці цієї важливої сфери;
- підвищення якості продукції;
- зниження витрат виробництва;
- впровадження державних замовлень на сільськогосподарську продукцію;
- поліпшення наукового забезпечення.

Таким чином, для досягнення стратегічних завдань державного регулювання аграрного сектору та підвищення рівня життя сільського населення та

конкурентоспроможності на ринках необхідна модернізація всіх ланок аграрного сектору економіки.

2.3 Досвід державного регулювання аграрного сектору в країнах з розвинутою економікою

Використання міжнародного досвіду при реформуванні аграрного сектору України передбачає не копіювання його беззастережно. Суть полягає в тому, щоб об'єднати найкращі та ефективні практики світового аграрного виробництва з досягненнями вітчизняного агропромислового комплексу.

Суб'єктами аграрного сектору економіки є фермерські господарства та підприємства, які займаються виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції, а також зберіганням та реалізацією сільськогосподарської продукції.

«Фермерські господарства відіграють ключову роль у розвитку аграрного сектору в розвинених країнах світу. Зараз вони виробляють більше половини валової продукції сільського господарства і відрізняються високою продуктивністю праці, екологічністю виробництва і підтримкою екосистем територій» [27]. «Завдяки своїй гнучкості та мобільності вони оперативно реагують на вимоги ринку та шукають оптимальні способи використання власних ресурсів. Загалом у світі існує понад 500 мільйонів сімейних фермерських господарств, які володіють більш як 70% сільськогосподарських угідь і виробляють понад 80% сільськогосподарської продукції» [18].

Сімейні фермерські господарства вимагають специфічної державної підтримки через високий ризик їхньої діяльності та складні умови доступу до додаткових ресурсів. Один з основних напрямків такої підтримки у міжнародній практиці - це використання інструментів прямого впливу. Досвід розвинених країн підтверджує, що успіх аграрних підприємств частково залежить від безпосередньої державної підтримки. Наприклад, в Європейському Союзі близько 40% весь бюджету призначається на субсидії щорічно, а 75% компенсаційних виплат відводяться на земельну площу та поголів'я худоби [20].

У європейській практиці використовуються різні інструменти фінансового стимулювання для сімейних фермерських господарств, такі як [21]:

1. Відшкодування частини витрат на сплату відсотків за кредитами.
2. Створення ефективної системи земельно-іпотечного кредитування.
3. Надання гарантій при кредитуванні, що веде до зниження відсоткових ставок через зменшення ризику неповернення коштів.
4. Розвиток лізингу для стимулювання інвестиційних вкладень.
5. Підтримка інновацій через діючі венчурні фонди.
6. Створення регіональних фондів кредитування для суб'єктів аграрного підприємництва.

Комбінування різноманітних інструментів стимулювання створює умови для розширення джерел фінансування та активізації аграрного підприємництва. За інформацією Європейської комісії, в ЄС державна підтримка розвитку фермерства реалізується шляхом [16]:

1. Державна підтримка новостворених фермерських господарств.
2. Підтримка фермерських господарств, що знаходяться в несприятливих районах.
3. Додаткова спеціальна підтримка молодих фермерів.
4. Підтримка спадкоємства.
5. Державна підтримка створення кредитних кооперативів на селі.

Серед основних напрямків державної підтримки сільського господарства в країнах ЄС можна виділити наступні [16, с. 6]:

1. Застосування переважно економічних методів державного регулювання аграрного сектору.
2. Реалізація цільових програм через фінансування окремих видів господарської діяльності.
3. Забезпечення рівних умов господарювання для всіх суб'єктів аграрного ринку за допомогою цінового механізму, виплат за одиницю продукції, площі, голову худоби.
4. Створення і функціонування дорадницьких центрів.

5. Розробка та фінансування спеціальних програм, спрямованих на підтримку сімейних фермерських господарств, які працюють у важких умовах господарської діяльності.

6. Створення ефективної та адекватної системи підтримки доходів для фермерів.

Вивчення досвіду інших країн має велике значення для України. У країнах з розвинутою ринковою економікою, зокрема в європейських країнах, спостерігається підтримка аграрного підприємництва.

Розмір державної підтримки значною мірою залежить від рівня доходів країни. Наприклад, в країнах Європейського Союзу, Канаді та США обсяг підтримки для аграрних підприємств відчутно перевищує відповідний показник для України (див. табл. 2.6)

Таблиця 2.6 - Фінансування сільського господарства у розвинутих країнах світу, млн дол. США

Країна	Рік			2022 р. до 2020 р., %
	2020	2021	2022	
ЄС (28 країн)	111592	115677	119669	107,2
США	90849	97563	103456	113,9
Канада	6396	6543	7120	111,3
Україна	2426	5500	6300	259,7

Джерело: побудовано автором на основі [19]

На підставі наведених даних видно, що у 2022 році Канада виділила 7120 млн дол. США, США - 103456 млн дол. США, країни ЄС - 119669 млн дол. США на підтримку сільського господарства. У той час як в Україні цей показник становить 6300 млн дол. США. Незважаючи на значний ріст сільськогосподарського виробництва в Україні, виділення коштів на одиницю площі порівняно з країнами ЄС залишається недостатнім.

У Німеччині існує спеціальна управлінська програма "Загальна концепція науково-технічної політики в аграрному підприємстві", яка передбачає сприяння в галузі наукових досліджень, фінансування ризикової діяльності, поліпшення умов передачі технологій та забезпечення науковими кадрами. В Німеччині існує

значна кількість закладів, які надають консультації фермерам. Ці консультаційні центри, в основному, фінансуються урядом.

Німецький уряд надає значну підтримку фермерським господарствам через надання кредитів і субсидій. З бюджетів федерації та земель для фермерів надаються пільгові інвестиційні кредити, особливо при впровадженні високотехнологічних виробництв. Державна підтримка фермерських господарств спрямована на забезпечення їх фінансової самостійності. У програмі субсидування фермерських господарств існує окрема стаття допомоги для підвищення частки власних коштів, яка становить майже 30% усіх субсидій. Фермерам, які створюють нові сімейні господарства, надаються кредити на 20 років. Велика увага приділяється інформаційним та консультаційним послугам у нових галузях технології, перебудові професійного навчання, особливо підвищенню кваліфікації фахівців, які спеціалізуються на інноваціях. У межах цільових програм виділяються значні кошти для розвитку біотехнології та високопродуктивних засобів механізації в сільському господарстві.

Сільськогосподарське страхування грає значну роль у розвитку аграрного підприємництва та активізації діяльності сімейних фермерських господарств. У європейській практиці існують різні моделі сільськогосподарського страхування, спрямовані на створення ефективних механізмів управління ризиками у господарській діяльності фермерських господарств.

1. В Греції та на Кіпрі, державне відшкодування втрат для фермерських господарств, що стосується страхування сільськогосподарських ризиків, є обов'язковою формою страхування для виробників сільськогосподарської продукції [5].

2. У Німеччині, Франції, Іспанії, Португалії, Ізраїлі, Туреччині та Австрії реалізується державно-приватне партнерство. В рамках цього підходу, держава визначає систему ризиків, які будуть компенсовані за рахунок субсидій, визначає обсяг компенсації витрат фермерів на страхування врожаю чи худоби, організовує перестрахування. Приватні компанії відшкодовують втрати згідно з програмами страхування, що не покриваються державою. Роль страховика полягає в

адмініструванні, організації та рекламі страхових послуг. У випадку катастрофічних збитків держава може пропонувати страховикам програми перестраховування або використовувати механізми міжнародного перестраховування. Розвиток цього партнерства можна сприяти за допомогою дольових субсидій, податкових пільг та платформ співпраці, а також через національні управління продажами [1].

3. У Німеччині та Швеції використовуються моделі аграрного страхування з мінімальним державним втручанням. В цих моделях беруть участь лише дві сторони - страхувальник і страховик. Наприклад, в Німеччині не існує розвиненої програми субсидування страхування аграрних ризиків, але є три інструменти для їх управління: а) ситуаційні виплати допомоги від держави після значних несприятливих погодних подій (повністю фінансуються урядом); б) виплати з фонду страхування хвороб худоби, частково фінансованого державою; в) функціонує приватне страхування від градобиття, яке здійснюється на добровільній основі [1].

Підтримка аграрного сектору з боку держави є важливим елементом економічної політики у багатьох країнах світу і вважається необхідним інструментом аграрної політики в умовах ринкової конкуренції. Міжнародний досвід вказує на те, що державна підтримка сільського господарства реалізується у багатьох індустріально розвинених країнах, які вкладають значні фінансові ресурси у цю галузь. Однак слід враховувати, що кожна країна має свої особливості у впровадженні аграрної політики, в тому числі у формах та методах взаємодії між державою та аграрними виробниками. Навіть в Європейському Союзі (ЄС), де вже у 60-і роки була визначена спільна аграрна політика, існують відмінності в практичному втіленні цієї політики через різні країни-члени.

Державне регулювання аграрного сектору в країнах з розвинутою ринковою економікою представляє собою складний механізм, який включає різноманітні інструменти для впливу на доходи фермерів, структуру сільськогосподарського виробництва, аграрний ринок, соціальну структуру сільських населених пунктів, а також міжгалузеві і міжгосподарські відносини. Головна мета цього регулювання

полягає в формуванні стабільних економічних, правових і соціальних умов для сприяння розвитку сільського господарства, забезпечення задоволення потреб населення в якісних продуктах харчування за соціально-прийнятними цінами, а також збереженні навколишнього середовища.

Різні механізми підтримки цін на сільськогосподарську продукцію займають значне місце серед форм протекціонізму в аграрному секторі. Наприклад, в країнах ЄС цей вид підтримки становить 75% від загальної суми еквіваленту субсидій для виробників, у Японії - 87%, тоді як в США і Канаді цей показник складає близько 50%. Щодо інших видів підтримки аграрного сектору, таких як надання різноманітних послуг, будівництво об'єктів інфраструктури тощо, вони становлять 60% в Австрії та понад 40% в Канаді.

Непряме втручання держави в сільськогосподарське виробництво забезпечує матеріально-технічне постачання. Країни ЄС використовують податки на імпорт для захисту внутрішнього ринку від більш дешевих аграрних продуктів, в той час як експортна продукція отримує державні субсидії. Це дозволяє компенсувати виробникам втрати або частину них, якщо ціни на світовому ринку нижчі за внутрішні ціни.

В інших країнах, таких як США, держава використовує державні замовлення на закупівлю молока, фруктів, овочів і здійснює програми продовольчої допомоги населенню з низькими доходами через продовольчі купони.

У деяких європейських країнах держава надає доплати переробним галузям для здешевлення основних продуктів харчування, а також утримує державні служби для контролю за цінами. Країни, такі як Швейцарія, Норвегія, Швеція, встановлюють граничні ціни на продукти харчування. В більшості розвинених зарубіжних країн з ринковою економікою, сільське господарство користується пільгами при встановленні ставок на прибутковий податок, податків на додану вартість, майно та землю. Ставки податків на доходи господарств залежать від розміру доходу. Наприклад, в Швейцарії, при доході ферми до 50 тис. франків на рік, застосовується податок на доходи у розмірі 10%, а при доході понад 200 тис.

франків - від 22 до 35%. Оподаткування на додану вартість в західноєвропейських країнах є більш гнучким порівняно з Україною.

У багатьох країнах переважають дрібні ферми, які, хоча мають стійку конкурентоспроможність, можуть бути менш ефективними економічно. Враховуючи, що на таких фермах працює значна кількість трудових ресурсів, держава йде на компроміс, надаючи підтримку для уникнення соціальної нестабільності в суспільстві.

Схожий підхід ефективно застосовується у системі сільськогосподарського кредиту в країнах, таких як Франція, Голландія, Чехія, США та інші. Наприклад, у Франції існує спеціальний банк, що відіграє ключову роль у структурі сільськогосподарського кредиту та спрямований переважно на підтримку невеликих господарств. Цей банк надає позики за відносно низькі відсоткові ставки. Молодим фермерам надаються привілейовані умови кредитування, починаючи з безкоштовних позик, переходячи до безвідсоткових кредитів, і далі - пільгових кредитів з річними ставками 3,5%, із строками погашення протягом 5-10 років.

Ще одним ефективним інструментом регулювання аграрного сектору в економіці є застосування фіскальної політики у відношенні до агробізнесу. В багатьох країнах світу встановлюється привілейований податковий режим для сільськогосподарських підприємств і фермерів. Наприклад, в Німеччині підприємства, що обслуговують сільське господарство, сплачують промисловий податок, тоді як фермери звільнені від цього обов'язку. Французькі фермери оподатковуються за зниженою ставкою прибуткового податку, яка враховує суми обов'язкових відрахувань до державних фондів та сплачених відсотків за кредитами на будівництво житла та виробничих приміщень. У Китаї селяни звільнені від сплати сільськогосподарського податку та відрахувань до пенсійного та інших державних фондів, а прибутковий податок сплачується за мінімальною ставкою. У багатьох зарубіжних країнах сільськогосподарські виробники переважно сплачують податок на земельну власність, який вважається необтяжливим для агробізнесу і є основним джерелом доходів місцевих бюджетів.

У розвинених країнах значна відмінність в структурі фінансування державної підтримки сільського господарства порівняно з Україною полягає у тому, що акцент робиться на підтримці споживачів, зокрема бідного населення. Ця підтримка реалізується, зокрема, за рахунок високих податкових ставок для заможних громадян, зборів, які перерозподіляються на закупівлю продуктів харчування. Ці продукти потім розподіляються населенню за допомогою талонів, зокрема серед людей із низьким рівнем доходу. Такий підхід спрямований на стримування зростання цін на сільськогосподарську продукцію та харчові товари, забезпечення стабільного державного замовлення на продукцію сільського господарства за гарантованими цінами та забезпечення гарантованого доходу для сільгосптоваровиробників. Такий підхід сприяє соціально-економічній стабільності та захищає населення країни.

Таким чином, аналіз особливостей управління аграрним сектором у зарубіжних країнах вказує на значний досвід регулювання сільського господарства у всьому світі. Кожна країна має свої власні особливості і специфіку застосованих державних заходів, які визначаються завданнями, цілями і механізмами розв'язання проблем у національному сільському господарстві та економіці. Проте вони одночасно спрямовані на вирішення загальних завдань в аграрному секторі економіки, таких як забезпечення стабільної економічної ситуації, прибутковості та кон'юнктури ринку; підвищення конкурентоспроможності національних сільгосптоваровиробників; захист національного ринку; надання допомоги агробізнесу та населенню; регулювання обсягів виробництва та інші. Відповідно, система державного регулювання повинна еволюціонувати з часом, враховуючи зміни в концентрації виробництва, ринкової кон'юнктури і впливу глобалізації, щоб оперативно реагувати на нові виклики в світі та національній економіці.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

3.1 Удосконалення регулювання аграрного сектору на засадах програмно-цільовий методу

У світовій практиці велике значення приділяється цільовим програмам розвитку аграрного сектору, розгляд яких вважається важливим кроком у сучасному управлінні. Розбудова системи управління та регулювання аграрного сектору вимагає наукового підґрунтя з метою досягнення високих результатів у виробничій діяльності всіх галузей та комплексів продукції.

Метод програмно-цільового регулювання аграрного сектору полягає у визначенні пріоритетних цілей економічного, соціального, науково-технічного розвитку та розробці взаємопов'язаних заходів для їх досягнення в конкретні терміни з максимальною ефективністю та належним забезпеченням ресурсами. Цей метод включає в себе розробку програм, які враховують стратегічні цілі, визначають напрямки, засоби та організаційні заходи для досягнення визначених цілей.

Програмно-цільовий підхід до державного управління та регулювання аграрним сектором базується на поєднанні директивності та обов'язковості виконання, а також надає самостійність. Макроекономічні програми регулюють ключові аспекти розвитку галузі та економіки сільського господарства в цілому, зокрема, що стосується сільськогосподарських товаровиробників.

У програмно-цільовому регулюванні аграрного сектору дотримуються конкретних принципів: жорстка спрямованість програми на досягнення конкретного результату; створення комплексу взаємопов'язаних видів діяльності в межах програми та субординація елементів програм вищого рівня; централізоване управління реалізацією програми; організація ефективного управління реалізацією

програми, що може включати створення спеціальних органів, перерозподіл повноважень існуючих урядових органів, а також впровадження координаційних механізмів управління; забезпечення програми необхідними трудовими, матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами.

У формуванні та реалізації цільових комплексних програм передбачається активна участь сільськогосподарських товаровиробників у фінансуванні програмних заходів. Зазвичай державна підтримка компенсує лише частину витрат, понесених виробниками під час виконання програмних заходів. Для додаткового фінансування залучаються кошти регіональних фондів та інших джерел позабюджетного характеру. Такий підхід сприяє ефективнішому використанню державної фінансової підтримки та одночасно спрямований на мобілізацію ресурсів самих товаровиробників.

Забезпечуючи гарантованість підтримки програм, встановлені умови, які фіксуються у договорах, що регулюють отримання державних ресурсів і коштів. Отже, державна підтримка направлена на конкретні групи виробників, які відповідають умовам програмно-цільового підходу.

Останні роки в Україні відзначаються значними змінами у підходах до державного регулювання аграрного сектору як на рівні центральних органів влади, так і на регіональних рівнях. Очевидною стає необхідність впровадження аграрної політики, побудованої на основі цільового підходу. Згідно з цим принципом, прийняття державних рішень базується на визначенні конкретних цілей, і лише потім визначаються обсяги ресурсів та оптимальні шляхи їх використання для досягнення зазначених цілей. Процес ухвалення політичних рішень щодо регулювання економіки національного аграрного сектору включає кілька етапів.

Використання програмно-цільового підходу дозволяє ефективно контролювати витрати ресурсів і визначати результативність досягнення визначених цілей. Однак основною перевагою цього підходу є те, що програми стають ключовими об'єктами при формуванні бюджету і управлінні економікою. Всі ресурси спрямовані на вирішення комплексних проблем, що забезпечує вищий

рівень координації дій і заходів, проводжених різними відомствами, і підвищує обґрунтованість та ефективність прийнятих рішень.

При розробці програм дотримання наступних вимог є ключовим:

- чітке формулювання цілей кожної програми;
- надання достатніх повноважень керівнику програми для її реалізації та відповідальності за виконання;
- визначення термінів виконання проміжних завдань та показників, у тому числі і використання ресурсів;
- проведення аналізу причин значних відхилень від запланованого та коригування (модифікації) програми при необхідності.

Після розробки і прийняття державних програм вони переходять на етап розгортання і виконання. Необхідно провести оцінку потенціалу аграрного сектору, уточнити завдання, цілі та напрямки аграрної політики, а також сформулювати науково обґрунтовані методи і підходи для усунення недоліків та уникнення дублювання аспектів. З метою досягнення цих цілей, рекомендується розробити Державну програму розвитку аграрного сектору. Ця програма має визначити цілі та стратегічні напрямки розвитку аграрного сектору на період середньострокової тривалості (5 років), включаючи фінансове забезпечення та механізми впровадження запланованих заходів. Державна програма повинна включати основні показники та прогнози розвитку аграрного сектору, чітко сформульовані цілі та завдання, показники результативності і витрати, в тому числі розподіл фінансових ресурсів для майбутніх років.

Реалізація державної програми має здійснюватися через Міністерство аграрної політики та продовольства України та місцеві виконавчі органи державної влади, використовуючи цільові програми та інші заходи в галузі розвитку аграрного сектору. Галузеві цільові програми повинні розроблятися та реалізовуватися відповідно до законодавства. Щорічно Міністерство аграрної політики та продовольства України повинно підготовляти та опубліковувати звіт про прогрес та результати реалізації державної програми за попередній рік.

Впровадження методів програмно-цільового бюджетування та контролінгу у сфері аграрного сектору дозволить створити ефективний механізм управління та оцінювання результатів. Це сприятиме ухваленню обґрунтованих управлінських рішень з метою підвищення інвестиційного потенціалу аграрного сектору та його конкурентоспроможності, розвитку господарської діяльності і, отже, виходу сільського господарства з кризового стану.

За нашим переконанням, для розвитку системи управління та регулювання аграрного сектору необхідно використовувати програмно-цільовий підхід, використовуючи наступний алгоритм.

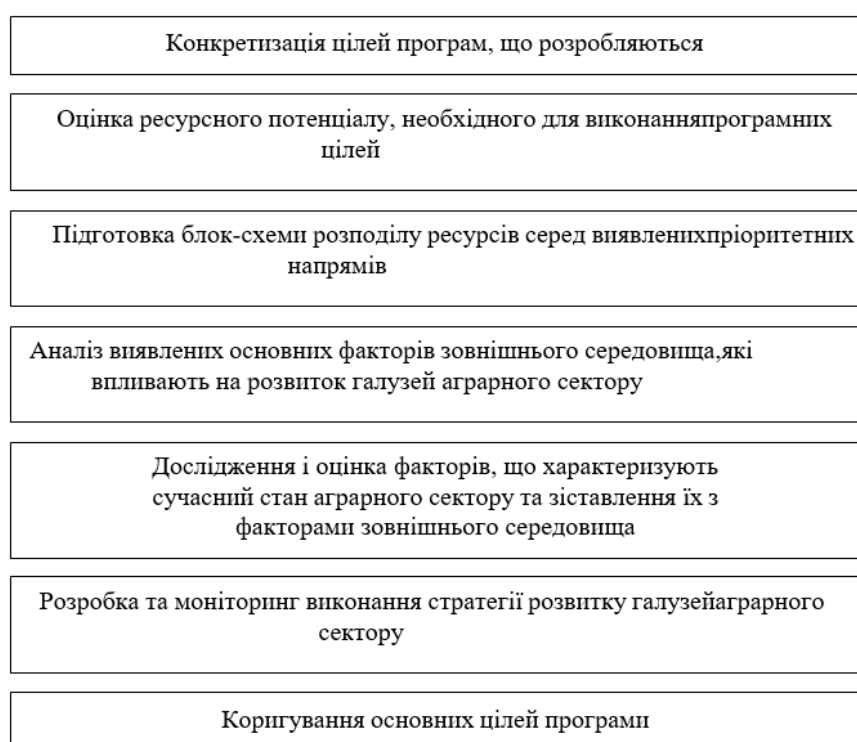

Рисунок 3.1 - Алгоритм застосування програмно-цільового підходу щодо державного управління та регулювання аграрного сектору

Джерело: побудовано автором

Застосування програмно-цільового підходу передбачає перегляд системи управління аграрним сектором країни з метою побудови її за принципом "цілі-ресурси" та упорядкування її у вертикальному напрямку.

Існуюча система державних органів вже не відповідає поточним вимогам, є надто об'ємною та неефективною, в ній виявляються елементи дублювання та зайвого адміністрування. Відсутність послідовності та чіткої ієрархії документів,

програм і планів економічного розвитку, а також неадекватна інституційна структура є серйозними недоліками.

Створення чіткої вертикалі підпорядкованості в управлінні забезпечить оперативність виконання прийнятих рішень, підвищить рівень керованості та зміцнить контроль за реалізацією управлінських рішень та економічним станом аграрного сектору в цілому.

Отже, визначено необхідність розробки нової, науково обґрунтованої методології для формування програмно-цільового управління регіональним аграрним сектором. Ця методологія повинна базуватися на двох основних складових: системному алгоритмі програмно-цільового управління та організаційно-функціональній схемі програмно-цільового управління аграрним сектором регіону.

Основна мета створення такої системи - це утворення єдиної інформаційної системи, координація різних аспектів аграрної політики, таких як інновації, технології, кадри, юридично-правові питання та зовнішньоекономічна діяльність. Організація консалтингової діяльності в аграрному секторі також є однією з ключових функцій. Центр стратегічного планування має створити інформаційно-аналітичні системи, аналогічні тим, що широко використовуються в бізнес-плануванні та стратегічному плануванні.

Таким чином, головною метою програмно-цільового підходу є розвиток аграрного сектору, досягнення та підтримання параметрів продовольчої безпеки країни, сталий розвиток сільських територій, підвищення рівня життя сільського населення та підвищення конкурентоспроможності продукції. Цей підхід передбачає збереження та відтворення земельних та інших ресурсів, базуючись на фінансовій стійкості та модернізації аграрного сектору. Мета також включає поліпшення механізмів управління розвитком аграрного сектору з урахуванням вимог міжнародних стандартів.

3.2 Поліпшення механізмів вдосконалення управління розвитком аграрного сектору економіки з урахуванням вимог міжнародних стандартів

Активна участь нашої країни в глобалізаційних процесах, що включає подальше зближення з європейськими партнерами, а також сучасна нестабільність у внутрішньому середовищі, породжують постійні зміни в умовах функціонування аграрного сектору України. Напрямок розвитку, орієнтований на Європейський союз, підсилює виклики, пов'язані з конкурентоспроможністю сільського господарства, і, відповідно, підкреслює важливість формування ефективних механізмів державного регулювання для досягнення балансу у взаємодії між державою та бізнесом.

З урахуванням виявлених проблем [15-18], головні завдання державного регулювання аграрного сектору економіки України, на які слід зосередити увагу, можуть включати:

- впровадження ефективних ринкових механізмів ціноутворення через законодавчі зміни;
- встановлення прийнятних критеріїв доступу аграрних підприємств до прямих бюджетних коштів, з урахуванням екологічних вимог;
- зміна оподаткування операцій, пов'язаних із зміною власника земельних ділянок, залежно від тривалості володіння;
- забезпечення зростання ВВП країни;
- поглиблення переробки сільськогосподарської продукції для збільшення доданої вартості;
- законодавче регулювання нових, більш ефективних форм аграрного підприємництва, таких як аграрні кластери;
- залучення молоді до фермерського господарювання;
- впровадження ефективних механізмів боротьби з тіньовою економікою;
- встановлення системи індикаторів фінансування аграрних підприємств для середньострокового бюджетного планування;
- встановлення цільової підтримки аграрних підприємств на поворотній основі з визначенням відповідальних суб'єктів сільськогосподарського виробництва;

- надання пільг державної підтримці заходам, які не призведуть до неефективного розподілу ресурсів в сільському господарстві;
- перехід від виплат за заявочним принципом до компенсаційних виплат;
- етапна трансформація системи оподаткування в аграрному секторі;
- поліпшення кредитного середовища;
- пріоритетне фінансування інноваційних проектів на засадах державно-приватного партнерства;
- системний розвиток кредитного забезпечення сільськогосподарського виробництва з використанням аграрних розписок або електронних складських свідоцтв;
- розробка національної програми впровадження логістичних підходів у діяльність сільськогосподарських підприємств;
- удосконалення інструментарію системи оподаткування різних форм сільськогосподарського виробництва;
- підтримка розвитку сільськогосподарської кооперації та створення дієвої системи земельної іпотеки;
- створення сільськогосподарських постачальницьких та обслуговуючих кооперативів для надання матеріально-технічних ресурсів їхнім членам та інше;
- фінансове забезпечення на пільгових умовах первинної обробки або переробки вирощеної фермерами продукції;
- стимулювання переходу фермерських господарств на виробництво органічної продукції;
- підтримка розвитку тваринництва, виноградарства, садівництва і хмелярства у фермерських господарствах з наданням їм земельних ділянок для садівництва, виноградарства, хмелярства та органічного землеробства;
- підтримка створення нових фермерських господарств і підвищення їхньої конкурентоспроможності;
- техніко-технологічне оновлення фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів;

- покращення державної аграрної політики, оптимізація організаційно-економічного механізму та зростання державної підтримки сільськогосподарських підприємств;
- удосконалення механізму оподаткування аграрних підприємств, зокрема визначення податкових канікул;
- заміна різноманітних програм державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств єдиною системою підтримки для пріоритетних напрямків галузі;
- концентрація фінансових ресурсів для інвестицій у наукомісткі конкурентоспроможні виробництва сільськогосподарської продукції.

Ключові завдання розвитку аграрного сектору України показано на рис. 3.2.

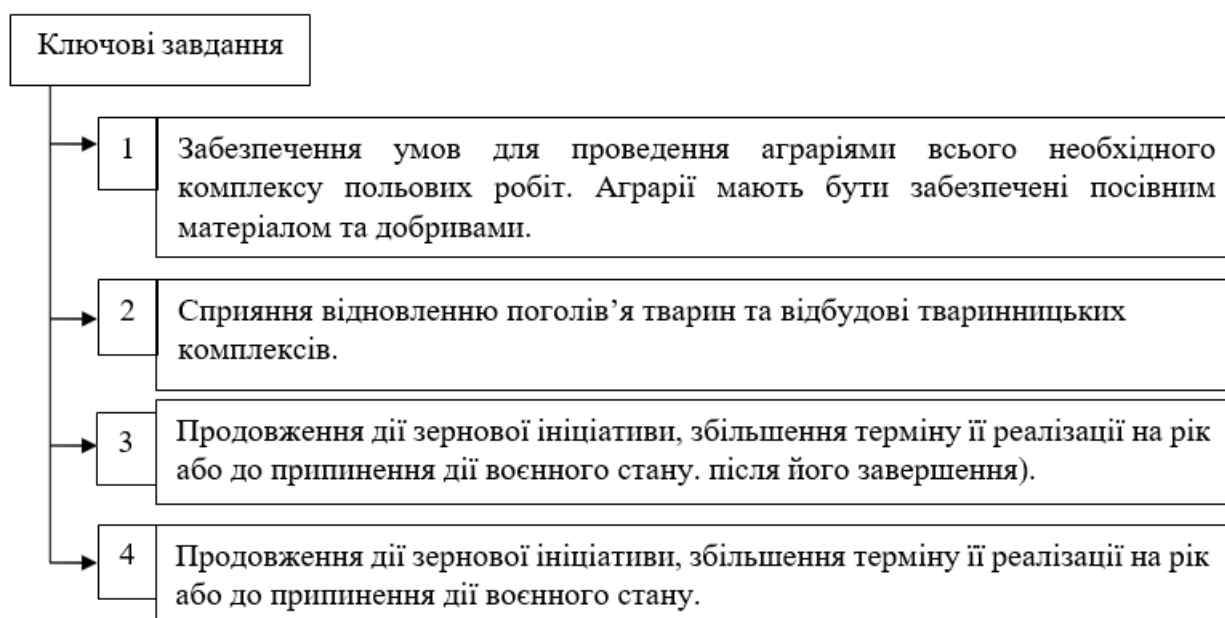

Рисунок 3.2 - Ключові завдання розвитку аграрного сектору України

Джерело: побудовано автором за даними [19]

Умови виконання ключових завдань розвитку аграрного сектору висвітлені на рисунку 3.3.

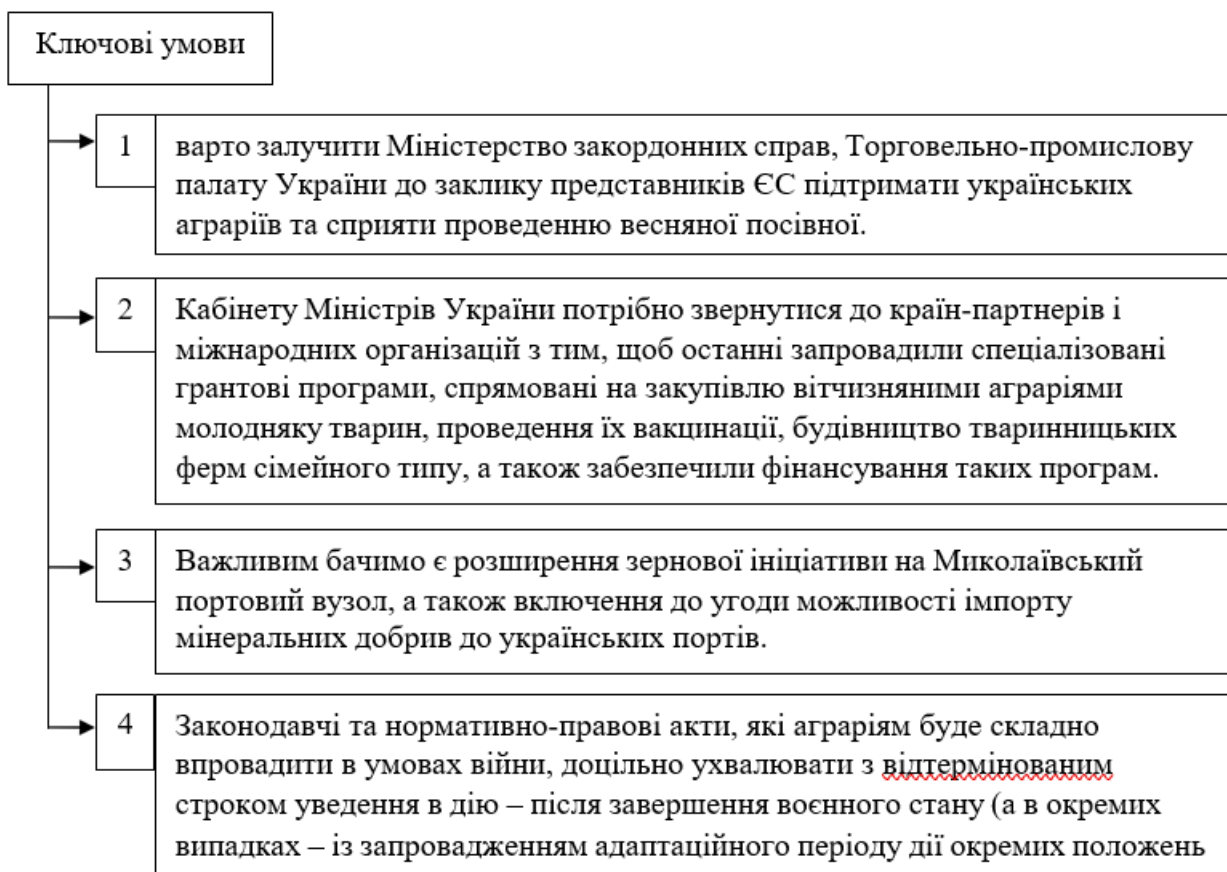

Рисунок 3.3 - Умови виконання ключових завдань розвитку аграрного сектору

Джерело: побудовано автором за даними [19]

Україна може здобути корисний досвід від Європейського Союзу, оскільки ЄС використовує різноманітні інструменти для регулювання сільськогосподарських ринків. Серед основних засобів втручання ЄС в ці ринки варто відзначити єдині ціни на сільськогосподарську продукцію, систему інтервенційних закупівель, платежі за зберігання сільськогосподарської продукції, інструменти обмеження виробництва, платежі за споживання сільськогосподарської продукції та підтримку організацій виробників.

Щодо інструментів регулювання торгівлі з третіми країнами, ЄС використовує такі заходи, як експортне відшкодування, митні збори, кількісні квоти, систему ліцензування експорту та імпорту сільськогосподарської продукції. Ці заходи спрямовані на захист внутрішніх сільгосппродуцентів від конкуренції з третіх країн. Крім того, в рамках реформи спільної аграрної політики ЄС

використовує прямі виплати, які не впливають на функціонування аграрних ринків. Інструменти регулювання аграрного ринку відзначаються тим, що їхні наслідки для фермерів виявляються дуже швидко, у порівнянні з інструментами структурної політики, які мають більш тривалий вплив та спрямовані на формування сільськогосподарських структур у довгостроковій перспективі.

Відповідно до законодавства Співтовариства, ключовою категорією цін на сільськогосподарську продукцію є інтервенційна ціна. Ця ціна призначена для уникнення надмірного падіння цін у період збільшення пропозиції сільськогосподарської продукції. Інтервенційна ціна визначає закупівельну вартість продуктів, які підлягають державній інтервенції, і здійснюється за фіксованими цінами. Продукти, які наразі підпадають під державну інтервенцію включають м'яку пшеницю, тверду пшеницю, ячмінь, кукурудзу, рис, яловичину і телятину, вершкове масло і сухе знежирене молоко. Державне втручання в ціни для цих продуктів доступне протягом строго визначеного періоду, хоча для інших продуктів це може бути відкрито за рішенням ЄС через імплементаційні акти, якщо це обумовлено ринковою ситуацією.

Важливим інструментом впливу на внутрішній ринок ЄС є допомога приватним підприємцям для зберігання сільськогосподарської продукції. Це допомагає уникнути витрат, пов'язаних з інтервенційною закупівлею та зберіганням надлишків виробництва. Замість цього, приватні підприємці отримують субсидії на зберігання певний період, зменшуючи бюджетні витрати, а водночас досягаючи мети зменшення надлишкової пропозиції на ринку. Допомога на приватне зберігання може стосуватися різних продуктів, включаючи білий цукор, оливкову олію, лляне волокно, велику рогату худобу, сир, свинину та інші. Комісія може використовувати цей інструмент відповідно до змін в економічній ситуації, які впливають на маржу в секторі та потребують реагування на особливо складні ринкові умови.

Система сільськогосподарського права Співтовариства включає різні інструменти, спрямовані на обмеження сільськогосподарського виробництва та адаптовані до різних умов функціонування окремих сільськогосподарських ринків.

Одним з цих інструментів є система квотування виробництва, яка полягає у визначенні адміністративним шляхом максимального обсягу продукції для окремих сільськогосподарських товаровиробників, призначеного для реалізації протягом даного маркетингового року. Цей обсяг фіксує рівень сільгоспвиробництва, і будь-яке перевищення цього ліміту призводить до нарахування суворих фінансових штрафів на сільгоспвиробників. В окремих секторах, наприклад, у секторі свіжих овочів та фруктів, передбачено вилучення надлишкової продукції з ринку в обмін на фінансову компенсацію.

У виноробному секторі можуть застосовуватися механізми контролю надмірного виробництва, такі як обмеження створення нових виноградних насаджень та видача ліцензій. Додаткові інструменти обмеження сільськогосподарського виробництва можуть включати заходи в секторі свіжих овочів та фруктів, такі як заліснення сільськогосподарських угідь та пільги для фермерів, які реалізують агроекологічні проекти, в рамках політики розвитку сільських територій.

До окремої категорії інструментів належать фінансові субсидії на споживання та переробку сільськогосподарської продукції. Субсидування споживання спрямоване на підтримку стимулювання споживання конкретних продуктів та часткове використання надлишків виробництва. Субсидії на переробку використовуються для збільшення обсягів збуту та регулювання надлишків виробництва, охоплюючи сферу виробництва крохмалю для нехарчових цілей, цукру, волокон льону та коноплі тощо.

Організації та асоціації виробників можуть відігравати надзвичайно важливу роль у регулюванні ринків сільськогосподарської продукції. Їхнє завдання полягає у забезпеченні планування та адаптації виробництва до відповідного попиту, забезпеченні необхідної якості та кількості продукції, оптимізації поставок, ефективному управлінні витратами виробництва, а також здійсненні прибуткових інвестицій, спрямованих на відповідні стандарти охорони навколишнього середовища та добробуту тварин.

Підтримка діяльності груп та організацій виробників є вкрай ефективним та економічно вигідним інструментом втручання в контексті функціонування всієї економіки. Це може найбільш ефективно сприяти досягненню цілей CAP (кредитування сільськогосподарських виробників), таких як оптимальне використання факторів виробництва, стабілізація ринків сільськогосподарської продукції, гарантування адекватного рівня доходу сільськогосподарських виробників, та забезпечення споживачів продовольством в необхідний час, обсязі та якості.

Таким чином, для України може бути корисним використання позитивного досвіду державного регулювання в агропромисловому комплексі (АПК), застосованого в Європейському союзі (ЄС). Проте важливо враховувати, що інструменти регулювання сільськогосподарських ринків ЄС були поетапно впроваджені для відповіді на глобальні економічні та екологічні виклики. Ці заходи сприяли покращенню позицій окремих виробників у ланцюгу постачання харчових продуктів, сприяючи підвищенню їхньої конкурентоспроможності. Крім того, вони забезпечують гарантії щодо надання споживачам високоякісних продуктів за прийнятними цінами. У контексті цих заходів сільгоспвиробникам надаються інструменти, які забезпечують стабілізацію їхнього доходу та обмежують ризики виробничої діяльності. Це включає прямі виплати, які не залежать від обсягів виробництва. Такі заходи менш втручають у механізм функціонування ринку, порівняно з адміністративно встановленими цінами або виробничими квотами.

3.3 Формування комплексного механізму державного регулювання процесів розміщення аграрного виробництва

Державне регулювання аграрного сектору визнається однією з ключових умов для ефективності функціонування економіки країни. Основне завдання, яке стоїть перед державою в процесі регулювання аграрного сектору, полягає в створенні сприятливого середовища для ефективної господарської діяльності.

Аграрний сектор здобуває підвищену увагу з боку держав у всьому світі. Це визначається, по-перше, специфікою аграрної сфери, яка базується на використанні природних факторів, таких як земля та інші ресурси, які характеризуються обмеженістю та неоднорідністю. Крім того, галузь є стратегічно важливою для національної економіки, оскільки вирішує проблему продуктової безпеки.

Створення механізму державного регулювання дозволяє підприємцям розширити кількість виробничо-економічних взаємозв'язків і перейти всіх суб'єктів районного, а потім і регіонального аграрного виробництва на наступний рівень розвитку. Це призводить до "кристалізації" певної галузі на конкретній території. Порівнюючи цю ситуацію із реакцією другого порядку в хімії, можна відзначити, що швидкість процесу не залежить від кількості елементів, які беруть участь, а від числа взаємозв'язків між ними (приклад - ядерна реакція). Механізми державного регулювання виступають у цьому контексті як своєрідні каталізатори, що прискорюють швидкість процесу.

Важливо визначити основні властивості аграрного виробництва на сільських територіях регіону як системи, що визначає просторово-часову структуру виробництва галузей агропромислового комплексу та механізми державного регулювання.

1. Ієрархічність аграрного виробництва регіону визначається його статусом підсистеми в загальній системі. З одного боку, це самостійна система, що складається з взаємодіючих підсистем (аграрних виробництв районів), а з іншого, це компонент більш складних систем (аграрного виробництва економічних зон або країн).

2. Складність аграрного виробництва як відкритої соціальної системи піддається постійному збільшенню ускладненості зі зростанням його обсягів. Разом із зростанням аграрного виробництва, структура та взаємозв'язки всередині системи ускладнюються. З цим пов'язане зростання різноманітності форм та інструментів регулювання підприємницької діяльності на вищому рівні та збільшення вимог до визначення стратегічних пріоритетів.

3. Варіативність в аграрному виробництві означає, що бажані результати можна досягти різними способами. Немає єдиного оптимального шляху, і вибір залежить від концепції або підходу до вирішення завдань.

4. Цілісність аграрного виробництва передбачає його розгляд як єдиної цілі. Зміни в одній частині системи призводять до змін в інших, вимагаючи комплексного підходу до просторово-часової оптимізації аграрного виробництва регіону, який враховує інтереси всіх учасників системи.

5. Централізація вказує на те, що одна частина системи стає домінуючою, виділяючись серед інших. Це може стосуватися, наприклад, адміністративного центру та його підпорядкованих районів, які володіють ключовим переробним потенціалом. Централізація є важливою для досягнення координації між частинами системи.

6. Обмеженість розвитку вказує на те, що існують природні межі для саморозвитку системи. Наприклад, зростання кількості фермерських господарств може бути обмеженим. Такі системи завжди прагнуть до самозростання, але з існуючими обмеженнями.

7. Циклічність аграрного виробництва означає його функціонування в рамках певних циклів, пов'язаних з сезонністю та іншими факторами.

8. Наявність кордонів вказує на те, що аграрне виробництво належить до конкретної території, і органи державного регулювання мають визначену "зону відповідальності" за цю територію.

9. Цілеспрямованість вказує на те, що система може змінювати своє призначення в залежності від зовнішніх умов та внутрішнього стану. Механізм регулювання повинен дозволяти визначення стратегічних галузевих пріоритетів у залежності

Важливо відзначити, що встановлення регулюючих механізмів для процесів розміщення аграрного виробництва в регіоні не є самоціллю, а лише спрямовано на підвищення результативності державної політики розвитку підприємництва в аграрному секторі та сільських територіях через використання науково обґрунтованого прогнозно-просторового інструментарію. Головною метою

державного регулювання процесів розміщення аграрного виробництва в регіоні є створення сприятливих умов для розвитку підприємництва на основі міжтериторіального розподілу праці, сприяючи еволюції галузей виробництва і переробки сільськогосподарської сировини та супутніх сфер послуг.

На кожному рівні управління (районному, регіональному та державному) існують власні цілі щодо розвитку території, які вирішуються засобами та методами, доступними на цьому рівні, враховуючи поточну соціально-економічну ситуацію в країні та світовому господарстві. Це підкреслює необхідність гнучкості принципового механізму державного регулювання, оскільки поточні завдання можуть вимагати коригувань.

На рівні району здійснюється оперативне управління розвитком аграрного виробництва, на рівні регіону відбувається просторово-галузева оптимізація виробництва з урахуванням внутрішньорегіональних відмінностей у сільськогосподарському комплексі, а на рівні держави регулювання спрямоване на вирішення стратегічних завдань соціально-економічного розвитку регіонів та визначення параметрів державної підтримки підприємництва в аграрному секторі.

Дослідження в галузі державного регулювання процесів розміщення аграрного виробництва в регіоні зосереджено на широкому спектрі напрямів, включаючи різноманітні теорії та концепції просторової локалізації галузей АПК. Ростає і кількість міждисциплінарних і міжсекторальних досліджень. Представлено авторське трактування можливих напрямів досліджень процесів розміщення аграрного виробництва в регіоні, що є відкритим та буде розширюватися разом з еволюцією теорій просторової локалізації та її фундаментальних та прикладних напрямів.

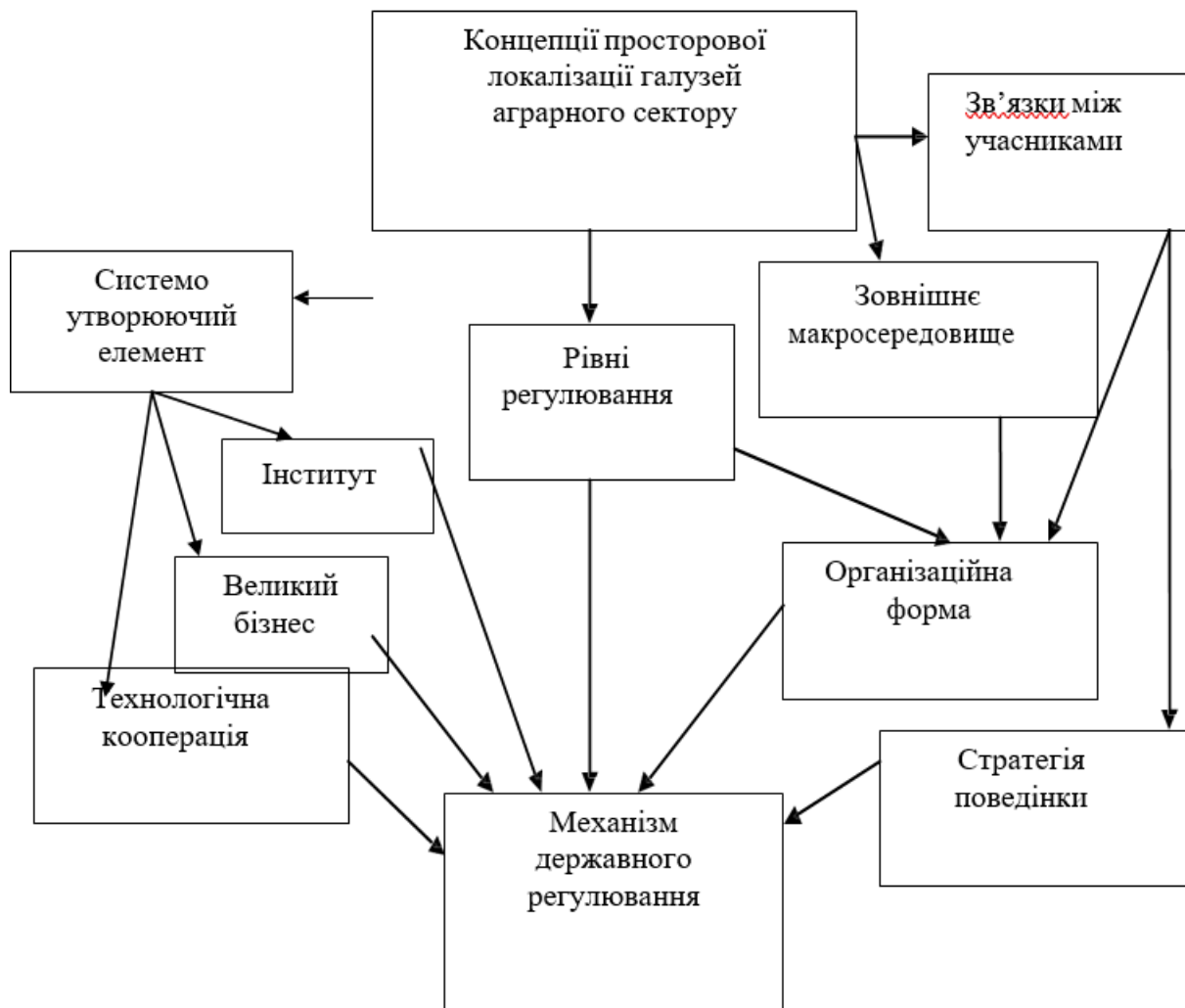

Рисунок 3.4 - Можливі напрями досліджень державного регулювання аграрного сектору економіки

Джерело: сформовано автором

У результаті всього викладеного виникає необхідність суттєво змінити підходи до державного регулювання підприємництва в аграрному секторі на всіх рівнях управління в Україні. З урахуванням сформованої системи державних відносин і політики регіонального розвитку сучасні умови вимагають переходу до моделі визначення та підтримки локальних галузевих підприємницьких об'єднань, враховуючи унікальність місцевої специфіки (див. рисунок 3.5). Цей регулюючий вплив держави дозволяє системно та цілеспрямовано впливати на просторово-галузеву структуру регіонального аграрного виробництва.

Рисунок 3.5 - Принципова схема механізму державного регулювання процесів розміщення аграрного виробництва

Джерело: сформовано автором

Як базовий механізм державного регулювання процесів просторово-галузевої спеціалізації в аграрному секторі пропонується використовувати наявний механізм державної підтримки підприємництва. Для створення ключових елементів цього механізму державного регулювання в розміщенні аграрного виробництва рекомендується провести наступні заходи:

1. За допомогою експертів і фахівців, залучених з 3-4 регіонів, які відображають особливості основних типів регіонів країни, випробувати і рекомендувати для застосування модульну схему методичного інструментарію. Це

включає визначення просторового розподілу перспективних галузей АПК регіону, прогнозу оцінку підприємницької активності в районах та виявлення потреб регіонів у державній підтримці.

2. Розробити та рекомендувати алгоритм ефективного розподілу державних ресурсів для регіонів, а також схему їх взаємодії з регіональними органами виконавчої влади. Визначити відповідального координатора для забезпечення міжвідомчої взаємодії на державному рівні.

3. Узгодити єдиний порядок доведення інформації про ліміти субсидій, рівні співфінансування та процедуру конкурсного відбору до регіональних управлінь агропромислового розвитку. Забезпечити зворотний зв'язок.

4. Внести зміни в існуючу нормативну базу, що розширюють можливості регіонів у визначенні заходів державної підтримки аграрного сектору, в рамках стратегічних напрямів розвитку.

5. Сприяти розвитку галузевої кооперації і створенню цілісної системи регіональних і галузевих підприємницьких об'єднань, а також системи зворотного зв'язку між підприємцями аграрного сектору та органами влади.

6. Створити умови для залучення вітчизняних консалтингових фірм для консультування органів регіональної та районної влади та аграрних підприємств, надаючи часткові компенсації витрат на послуги консультантів.

Цей механізм виходить за рамки існуючих національних пріоритетів та заходів державної підтримки аграрного сектору, але дозволяє враховувати просторово-галузеві параметри в кожному випадку, адаптуючись до конкретних умов і очікуваних результатів. В цілому, ця схема дозволяє системно впливати на регіональну структуру аграрного виробництва, стимулюючи підприємницький потенціал регіонів.

ВИСНОВКИ

Державне регулювання аграрного сектору включає в себе вплив органів державної влади на виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції через впровадження регуляторних заходів фінансового та нефінансового характеру. Основною метою цього механізму є створення умов для сталого розвитку аграрного сектору, орієнтованого на організаційно-управлінські аспекти, а також економічний та правовий вплив. Державне регулювання організаційно-управлінського характеру повинно спрямовуватися на організацію діяльності як окремих сільськогосподарських товаровиробників, так і взаємовідносин між ними.

Основними цілями економічного механізму державного регулювання аграрного сектору є забезпечення населення конкурентоспроможною якісною сільськогосподарською продукцією, захист внутрішнього ринку від недоброякісної конкуренції, раціональне використання природничих, матеріальних та людських ресурсів, а також реалізація соціальних цілей держави. Правовий механізм регулює ключові сфери державного управління для стимулювання аграрного сектору, такі як регуляторна, бюджетна, кредитна, цінова та інші.

В 2022 році ВВП аграрного сектору України у номінальному вираженні склав 426817 млн. грн. Це на 29,1 % менше, ніж у попередньому році, і на 30,5 % більше, ніж у 2019 році, становлячи 8,2 % загальнонаціонального ВВП. Фінансова підтримка аграрного сектору у 2022 році становила 1765,4 млн грн, менше на 62,5 % порівняно з 2021 роком. Запланована бюджетна підтримка на 2023 рік складає 1,56 млрд грн, а також 432 млн доларів США від Світового банку. Незважаючи на значні ризики, результати державного регулювання аграрного сектору в Україні у 2022 році включають в себе такі досягнення: звільнення від оподаткування митом на імпорт товарів, необхідних для зберігання зернових та олійних культур; спрощення процедури реєстрації сільськогосподарської техніки державними органами; автоматичне поновлення в оренду сільськогосподарських земельних ділянок на один рік; затвердження різних грантових програм; продовження дії

програми "Доступні кредити 5-7-9 %"; введення транспортного безвізу, що прискорило експорт сільськогосподарської продукції України тощо.

Були визначені методичні принципи щодо створення державної програми, яка повинна включати ключові показники та прогноз розвитку аграрного сектору. У цьому документі мають бути визначені цілі, завдання, показники результативності та фінансові зобов'язання, включаючи розподіл коштів для цілей та завдань на майбутні періоди, розглядувані за роками.

Були сформульовані методичні положення щодо створення механізму державного управління розвитком аграрного сектору економіки, який враховує міжнародні стандарти. Цей механізм передбачає взаємодію всіх етапів аналізу, вибору регулюючих заходів, фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору, що утворює єдину систему. Ця система спрямована на визначення напрямків, форм і методів державного регулювання, здійснення оцінки ефективності цього регулювання в аграрному секторі, а також обґрунтування пріоритетних галузей, масштабів і заходів державної підтримки.

Державне регулювання аграрного сектору в Україні може взяти на увагу позитивний досвід регулювання в галузі сільського господарства в Європейському Союзі (ЄС). Важливим аспектом для українських сільгоспвиробників буде створення інструментів, які не лише гарантують стабільність доходів, але й обмежують ризики виробничої діяльності. Прямі виплати, незалежні від обсягів виробництва, можуть бути ефективнішими та менш втручатися в механізм функціонування ринку, порівняно з адміністративно визначеними цінами чи виробничими квотами. З метою ефективнішого розвитку та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва в Україні, важливо впровадити організаційно-економічний механізм державної підтримки, спираючись на передовий досвід та забезпечуючи збільшення обсягів державної підтримки в стратегічно важливих сферах.

Висунуто науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів державного регулювання аграрного сектору України, які передбачають розробку заходів для створення раціональної системи такого регулювання. Запропонований

комплекс методичних рекомендацій ґрунтується на погляді, що у нових умовах господарювання стратегічні завдання управління аграрним сектором регіону полягають не лише в забезпеченні збереження поточного рівня сільськогосподарського виробництва та його розвитку, але й у досягненні максимального економічного ефекту в умовах СОТ. Виконання цих методичних рекомендацій дозволить оперативно реагувати та своєчасно розробляти коригуючі заходи для підтримки виробництва аграрної продукції, а також сприятиме розвитку конкурентних переваг аграрного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баштанник В.В. Трансформація державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів: монографія. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2010. 390 с.
2. Комяков О. М. Державне регулювання перехідної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук / К., 2000. 19 с.
3. Дідьківська Л. І. Державне регулювання економіки: навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2000. - 209 с.
4. Загальнодержавна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007> (дата звернення: 18.01.2023)
5. Кириленко І. Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 452 с.
6. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: монографія. К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 260 с.
7. Іваній О.М. Теоретичні основи розвитку механізмів державного регулювання аграрного сектору. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти», 22-23 березня 2023 р. Дубляни. 2023 – С.45-47*
8. Іваній О.М. Удосконалення організаційно-економічного механізму стійкого розвитку аграрної сфери. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку" 27-28 квітня 2023 року. м. Херсон – м. Хмельницький. 2023 – С. 426-428*
9. Музиченко О.С., Подзігун С.М. Особливості державного регулювання аграрної економіки в умовах ринкових відносин. *Вектор науки. Серія: Економіка та управління. 2011. № 3. С. 26–30.*

10. ВВП України за роками. URL: <https://nabu.ua/ua/vvp-2.html> (дата звернення 30.05.2023).
11. Звіт щодо отримувачів державної підтримки в галузі АПК. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/zvit-shchodo-otrimuvachiv-derzhavnoyi-pidtrimki-v-galuzi-apk> (дата звернення 28.05.2023).
12. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України за 3 листопада 2022 року № 2710-IX, в редакції за 15.04.2023 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua_laws_show_2710-20#Text (дата звернення 29.05.2023).
13. Демідов І. А. Основні ризики для функціонування аграрного сектору Економіки України. *Наукові читання – 2023: матеріали науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та молодих вчених факультету інженерії та енергетики. 19 квітня 2023 р. Житомир: Поліський національний університет, 2023. Т. 2. С. 130–133.*
14. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/11/Damages_report_issue2_ua-1.pdf (дата звернення 03.05.2023).
15. Зоря О. П., Зоря С. П., Салогуб І. І. Формування організаційно-економічного механізму державного регулювання системи аграрного кредитування. *Інфраструктура ринку. 2020. № 40. С. 83–87.*
16. Копитко В. І., Копитко О. В., Сенів Р. В. Напрями формування системи державного регулювання розвитку аграрного сектора АПК України. *Вісник ХНАУ. Сер.: Економічні науки. 2019. № 1. С. 51–61.*
17. Копитко О. В., Сенів Р. В. Вдосконалення державного регулювання розвитку малого підприємництва в аграрному секторі АПК. *Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. 2020. № 3(1). С. 40–46.*
18. Коритний О. Г. Перспективи державного регулювання аграрного сектору України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2020. № 4(2). С. 78–81.*
19. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahraryy-sektor-ekonomiky->

pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik (дата звернення 03.05.2023).

20. Вольська О. М. Сучасні проблеми регулювання аграрного сектора економіки держави. *Таврійський науковий вісник. Сер.: Економіка*. 2020. № 1. С. 17–25.

21. Домбровська С. М., Науменко А. О. Парадигма державного регулювання аграрного сектору в контексті світового досвіду. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2019_1_20 (дата звернення 03.05.2023).

22. Латинін М. А., Харченко Т. О. Теоретичні підходи до формування механізмів державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору економіки України. *Теорія та практика державного управління*. 2020. № 4. С. 73–80.

23. Паламарчук Т. П. Розвиток механізмів упровадження європейських стандартів управління аграрним сектором: теорія, практика, перспективи *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_10_10 (дата звернення 01.04.2023)

24. Галанець В. В. Завдання державного регулювання аграрної сфери економіки України. *Теорія та практика державного управління*. 2019. № 1. С. 118–124.

25. Дерій Ж. В., Галицький О. М., Лівінський А. І. Удосконалення механізмів державного управління та регулювання розвитку аграрного виробництва України. *Український журнал прикладної економіки*. 2017. Т. 2, № 3. С. 51–62.

26. Соколюк С. Ю. Концептуальні засади формування механізму державного регулювання та підтримки інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору. *Держава та регіони*. 2019. № 1. С. 101–106.

27. Трусова Н. В. Світовий досвід державної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2021. № 4 (24). С. 2.

28. Marta-Costa A., Silva E. Methods and Procedures for Building Sustainable

Farming Systems. *Application in the European Context*. Springer Science+Business Media Dordrecht, 2013. 282 p.

29. Scaling Up Access to Finance for Agricultural SMEs Policy Review and Recommendations. *International Finance Corporation*, 2011. 84 p.

30. Brychko A. Management of innovative development of agricultural enterprises. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1908> DOI: 10.32782/2524-0072/2022-45-2

ДОДАТКИ

ДОДАТОК Б

Самооцінювання кваліфікаційної роботи

Назва: «Державне регулювання розвитку аграрного сектора економіки»

Автор: Іваній Ольга Миколаївна

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Критерій	Рівень			Коментар
Огляд літератури побудовано навколо основної проблеми, використано найактуальніші сучасні дослідження за темою, чітко відображено зв'язок між завданнями, поставленими в роботі, та попередніми дослідженнями				
Надана конкретна та точна інформація про методи та дані (кількість, температура, тривалість, послідовність, умови, розташування, розміри тощо), методи пов'язані з іншими дослідженнями.				
Наведено конкретні результати з поясненнями та аналізом, порівняння з результатами інших досліджень, показано чіткий зв'язок проблеми з отриманими результатами,				
Надано пропозиції щодо удосконалення, що підкріплено відповідними обґрунтуваннями (прогноз, модель тощо)				
Висновки містять зв'язок з найважливішими аспектами попередніх розділів, підсумок ключових результатів, продемонстровано зв'язок між цією роботою та наявними дослідженнями зосереджена увага на суттєвих результатах, зазначено їх можливе застосування; подано обмеження, на які слід спрямувати майбутні дослідження.				
Перелік посилань є повним та достатнім для вирішення завдань дослідження				
Робота оформлена повністю відповідно до вимог				
Робота не містить друкарських та граматичних помилок				

Підтверджую, що робота виконана мною самостійно, не містить академічного плагіату. Зокрема, у моїй роботі немає запозичення текстів, ідей чи розробок, результатів досліджень інших авторів без посилань на них, у тому числі буквального перекладу з іноземних мов чи перефразування, що видаються за свій текст, вирваних із контексту тверджень, цитат без лапок, фабрикації (вигаданих) даних чи фальсифікації (вигаданих і модифікованих на догоду бажаному висновку) результатів досліджень.

05.03.24

ДОДАТОК В

Декларація академічної доброчесності

Я, Іваній Ольга Миколаївна, студент/ка групи ЗПУіА 2201м Сумського національного аграрного університету зобов'язуюсь дотримуватися принципів академічної доброчесності під час виконання кваліфікаційної роботи. Я поінформований(а), що у разі порушення мною академічної доброчесності під час виконання кваліфікаційної роботи повинен/нна буду нести академічну та/або інші види відповідальності і до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин, в тому числі, кваліфікаційна робота може бути анульована з наступним відрахуванням із університету.

Також усвідомлюю, що до мене у майбутньому може бути застосована процедура позбавлення ступеня вищої освіти та відповідної кваліфікації, якщо свідомо вчинене порушення академічної доброчесності не буде виявлено під час перевірки кваліфікаційної роботи на наявність текстових запозичень відповідно до встановленої в університеті процедури з використанням ліцензованих програмних продуктів.

05.03.24

Іваній О.М.